

DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN 100. YILINDA TÜRKİYE İLE JAPONYA ARASINDAKİ İKİLİ TİCARETİN ANALİZİ

AN ANALYSIS OF BILATERAL TRADE BETWEEN TÜRKİYE AND JAPAN ON THE 100TH ANNIVERSARY OF DIPLOMATIC RELATIONS

Muhammed Fatih AYDEMİR*

ÖZ

Türkiye ile Japonya arasındaki diplomatik ilişkiler, 100 yıllık bir geçmişe sahiptir. İkili ticari ilişkilerde bu süreçte gelişim göstermiştir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, Türkiye ile Japonya arasındaki ikili ticaretin analiz edilmesidir. Çalışmada, 2017-2022 dönemi için Comtrade veritabanından elde edilen Standard Uluslararası Ticaret Sınıflaması (SITC, Rev.4) tek basamaklı 10 sektörün dış ticaret verileri kullanılmıştır. Bu veriler üzerinden Ticaret Tamamlayıcılık Endeksi (TCI), Ticaret Yoğunluk Endeksi (TII), Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (RCA) ve İkili Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (BRCA) endeksleri ile analizler yapılmıştır. Çalışma sonucunda, Türkiye ile Japonya arasındaki ticaret tamamlayıcılığının yüksek, ticaret yoğunluğunun düşük olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'nin hammadde ve emek yoğun sektörlerde, Japonya'nın ise sermaye yoğun sektörlerde daha yüksek ticaret yoğunluğu ve rekabet avantajına sahip olduğu görülmüştür. Türkiye'nin Japonya'ya karşı ikili karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunmadığı çalışmada, Japonya'nın kimya sektöründe ikili karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ikili ticaret tamamlayıcılığının yüksek olması, farklı sektörlerde ticaret yoğunluğu ve rekabet üstünlüğü ile karşılaşılmasından dolayı iki ülke arasında yapılacak Ekonomik İşbirliği Anlaşması (EİA)'nın iki tarafa da önemli faydalar sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İkili Ticaret, Ticari İlişkiler, Ticaret Tamamlayıcılığı, Ticaret Yoğunluğu, Türkiye ve Japonya

ABSTRACT

The history of diplomatic relations between Türkiye and Japan spans a century. Bilateral trade relations have also developed in this process. In this context, the aim of this study is to analyze the bilateral trade between Türkiye and Japan. In the study, foreign trade data of 10 single-digit sectors of the Standard International Trade Classification (SITC, Rev.4) obtained from the Comtrade database for the period 2017-2022 were used. Trade Complementarity Index (TCI), Trade Intensity Index (TII), Revealed Comparative Advantage (RCA) and Bilateral Revealed Comparative Advantage (BRCA) indices were used to analyze these data. As a result of the study, it was found that trade complementarity between Türkiye and Japan is high and trade intensity is low. Türkiye has higher trade intensity and competitive advantage in raw material and labor intensive sectors, while Japan has higher trade intensity and competitive advantage in capital intensive sectors. In the study, Türkiye does not have a bilateral comparative advantage over Japan, while Japan has a bilateral comparative advantage in the chemicals sector. Due to the high bilateral trade complementarity, trade intensity and competitive advantage in different sectors, an Economic Partnership Agreement (EPA) between the two countries is expected to provide significant benefits to both sides.

Keywords: Bilateral Trade, Trade Relations, Trade Complementarity, Trade Intensity, Türkiye and Japan

*Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, Dr. Öğretim Üyesi

E-posta: mfatydemir@uludag.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4248-9057

Makale Atfı Bilgisi: AYDEMİR Muhammed Fatih, (2025).
Diplomatik İlişkilerin 100. Yılında Türkiye ile Japonya Arasındaki

İkili Ticaretin Analizi,

Avrasya Etüdleri

Gönderim Tarihi: 07.02.2025 **Kabul Tarihi:** 09.05.2025

Giriş

Türkiye ile Japonya arasındaki diplomatik ilişkiler, 6 Ağustos 1924 tarihinde Japonya'nın Lozan Antlaşması'nı onaylaması ve bu Antlaşma'nın yürürlüğe girmesiyle oluşturulmuştur.¹ 1925 yılında Türkiye Japonya'da, Japonya ise Türkiye'de ilk temsilciliklerini açmıştır. Diplomatik ilişkilerin yanı sıra iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler zamanla daha fazla önem kazanmış, ikili siyasi ilişkiler 2013 yılında "Stratejik Ortaklık" düzeyine yükseltilmiştir.² Bu siyasi gelişmelere rağmen, ekonomik ilerleme tam olarak sağlanamamıştır³. Özellikle ekonomik ilerlemenin sağlanmasında önemli bir adım olarak ikili ticari ilişkilerin geliştirilmesi için 2014 yılından bu yana Türkiye ile Japonya arasında Serbest Ticaret Anlaşması (STA) müzakereleri yürütülmektedir.⁴⁵ İki taraf arasında yapılacak anlaşma aynı zamanda Japonya-Türkiye Ekonomik İşbirliği Anlaşması (EİA) olarak adlandırılmakta, herhangi bir STA'ya göre daha kapsamlı müzakereler yürütülmektedir.⁶ EİA ile iki taraf arasında mevzuatlara dayalı teminat oluşturulmuş olmakla birlikte karşılıklı ticaret ve yatırımların hızlandırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda gümrük vergilerinin düşürülmesi, ticaret ve yatırım kurallarının saydamlığının artırılması ile daha istikrarlı bir iş ortamının oluşturulması beklenmektedir. EİA'nın tamamlanmasıyla iki taraf arasındaki ticaretin artmasının ötesinde Japonya'nın Türkiye'ye yaptığı yatırımları arttırması bu kapsamda değerlendirilmektedir.⁷ Dolayısıyla EİA'nın hayata geçirilmesi, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesi için büyük önem taşımaktadır. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesi sadece dış ticaret hacmini değil aynı zamanda ekonomik, politik, diplomatik ve stratejik ilişkilerin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır.

Japonya genel olarak iki taraflı antlaşmalardan ziyade çok taraflı antlaşmaların destekçisi olmuştur. Ancak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından başlatılan farklı STA'ların ortaya çıkması, Japonya'nın dünya ticaretindeki pazar payını

1 Japonya Büyükelçiliği. "Japonya ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin tesisinin 100. Yıldönümü", 1.4.2024, https://www.tr.emb-japan.go.jp/itpr_tr/JaponyaTürkiye100.html, Erişim: 9.11.2024

2 Dışişleri Bakanlığı. Türkiye - Japonya siyasi ilişkileri, 2022, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-japonya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim: 15.9.2024

3 Cankara, Pınar Özden, ve Yavuz Cankara. "Tarihsel süreçten 2000'li yıllara Türkiye'nin Japonya ile olan siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkileri", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, (2021, 2), s. 504.

4 Akkemik, K. Ali. "Structural Shift in Türkiye-East Asia Economic Relations", *Insight Turkey*, 26, (2024, 1), p. 180.

5 Ticaret Bakanlığı. "Müzakere süreci devam eden STA'lar", 13.03.2024. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/muzakere-sureci-devam-eden-stalar>, Erişim: 07.08.2024

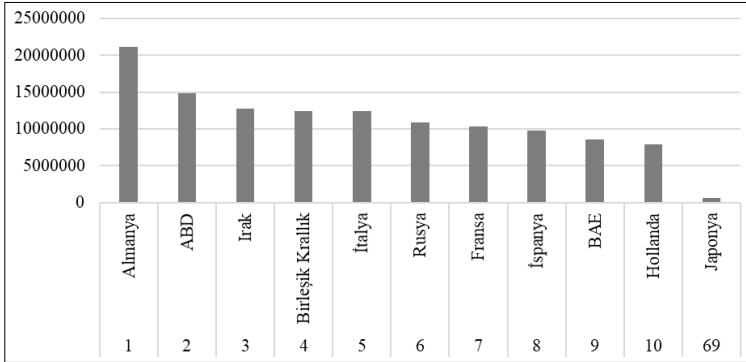
6 Yüksel, Cüneyt, and Deniz Baran. "A New Milestone for Turkey's Enhancing International Economic Partnerships: The Turkey-Japan New Generation Free Trade Agreement", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 38, (2018, 2), pp. 547-576.

7 DEİK. "Türk ve Japon iş dünyasına iş birliği çağrısı", 2023, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turk-ve-japon-is-dunyasina-is-birligi-cagrisi>, Erişim: 12.9.2024

korumak için farklı ülkelerle ikili antlaşmalara istekli olmasını sağlamıştır.⁸ Diğer taraftan, Türkiye de birçok ülke ile ikili ve çok taraflı EİA ile STA'lar için görüşmekte, karşılıklı ilişkileri ve işbirliklerini geliştirmek için birçok adım atmaktadır.⁹ Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği anlaşması, bu ülkeyi yatırım için cazip kılmaktadır.¹⁰ Ayrıca, Türkiye "Uzak Ülkeler Stratejisi" kapsamında Japonya da bulunmaktadır.¹¹ Özellikle ihracatta pazar çeşitlendirmesinin ve uzak ülkeler ile ilişkilerin arttırılmasının önemli görüldüğü bu stratejiye göre Japonya'ya yapılan ihracat teşvik edilmektedir.

IMF verilerine göre, Japonya dünyanın en büyük 3. ekonomisine sahip olmakla birlikte en fazla ihracat yapan 10. ülke konumundadır.¹² Türkiye ise dünyanın en büyük 19. ekonomisi ve en fazla ihracat yapan 30. ülkesidir.¹³ İki ülke de ekonomik ve ticaret potansiyelleri bakımından dünyanın önemli ülkeleri arasında yer almaktadır. Şekil 1'de Türkiye'nin ihracatında öne çıkan ülkelere yer verilmiştir.

Şekil 1: 2023 yılında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler (bin ABD Doları)

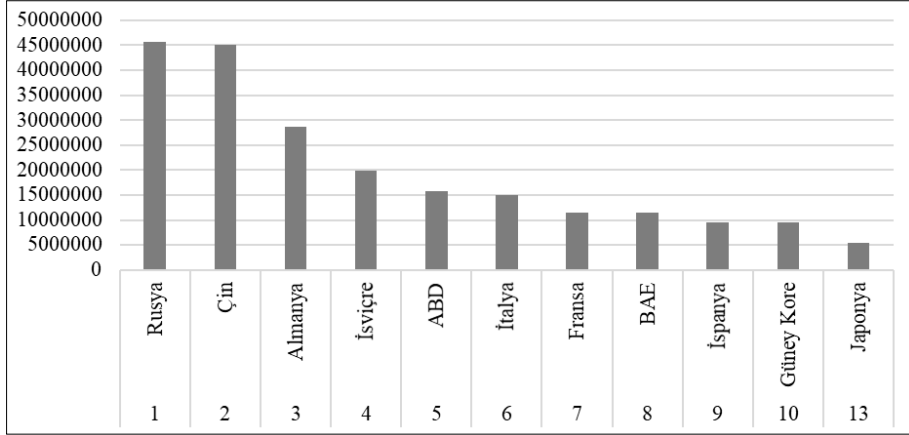

Kaynak: TÜİK¹⁴

- 8 Raj, Sundar, and D. Ambrose. "A brief analysis of India-Japan bilateral trade: A trade intensity approach" *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 2, (2014, 2), p. 36.
- 9 Ticaret Bakanlığı. "Serbest Ticaret Anlaşmalarına İlişkin Genel Bilgi", 28.12.2024. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/genel>, Erişim: 15.05.2025
- 10 Hobikoğlu, Elif Haykır. "Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri Ve Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2007, 1), s. 67.
- 11 Ticaret Bakanlığı. "Uzak Ülkeler Stratejisi", 6.2.2025, <https://ticaret.gov.tr/ihracat/uzak-ulkeler-stratejisi>, Erişim: 17.5.2025
- 12 IMF. "World Economic Outlook, A Rocky Recovery", 11.4.2023, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/04/11/world-economic-outlook-april-2023>, Erişim: 6.7.2024
- 13 IMF. "World Economic Outlook, A Rocky Recovery", 11.4.2023, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/04/11/world-economic-outlook-april-2023>, Erişim: 6.7.2024
- 14 TÜİK. "Ülkelere Göre Dış Ticaret", 2025, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>, Erişim: 19.1.2025.

Şekil 1'e göre, 2023 yılında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında Japonya 69. sırada yer almaktadır. 2023 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülke sıralamasına Şekil 2'de yer verilmiştir.

Şekil 2: 2023 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkeler (bin ABD Doları)

Kaynak: TÜİK¹⁵

Şekil 2'ye göre, 2023 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında Japonya 13. sırada bulunmaktadır. Türkiye'nin ihracatında arka sıralarda bulunan Japonya, Türkiye'nin ithalatında nispeten daha önemli bir yerde konumlanmıştır. İki ülke arasındaki dış ticareti daha net görebilmek için Tablo 1'de Türkiye ile Japonya arasındaki ikili dış ticaret verilerine yer verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye ile Japonya arasındaki dış ticaret (bin ABD Doları)

	Türkiye'nin Japonya'ya ihracatı	Türkiye'nin Japonya'dan ithalatı	Ticaret hacmi	Net ticaret	İhracattaki payı	İthalattaki payı	Dış ticaretteki payı
2007	246910	3703442	3950352	-3703441	0.002	0.022	0.014
2008	330462	4026764	4357226	-4026764	0.003	0.020	0.013
2009	232841	2781971	3014812	-2781971	0.002	0.020	0.012
2010	272219	3297796	3570015	-3297796	0.002	0.018	0.012
2011	296413	4263730	4560144	-4263730	0.002	0.018	0.012
2012	331762	3601427	3933189	-3601427	0.002	0.015	0.010
2013	417352	3753678	4171030	-3753677	0.003	0.014	0.010
2014	380662	3481908	3862570	-3481907	0.002	0.014	0.009

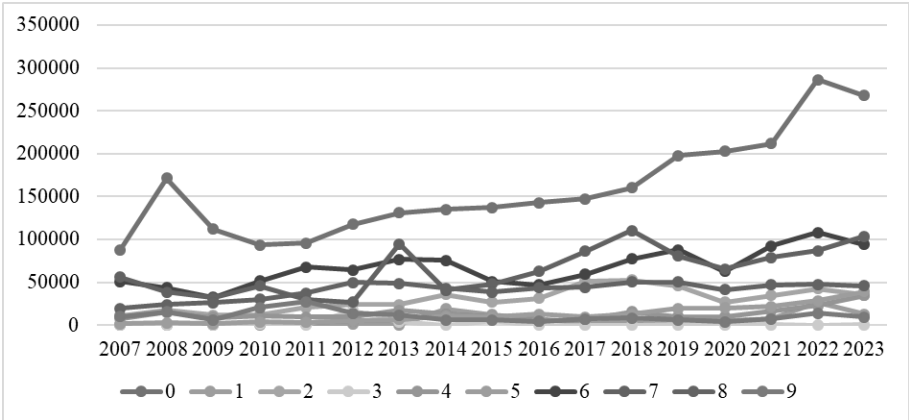
15 TÜİK. "Ülkelere Göre Dış Ticaret", 2025, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>, Erişim: 19.1.2025.

	Türkiye'nin Japonya'ya ihracatı	Türkiye'nin Japonya'dan ithalatı	Ticaret hacmi	Net ticaret	İhracattaki payı	İthalattaki payı	Dış ticaretteki payı
2015	341112	3268130	3609242	-3268129	0.002	0.015	0.010
2016	359199	4062899	4422097	-4062898	0.002	0.020	0.013
2017	416370	4434186	4850556	-4434186	0.003	0.019	0.012
2018	493790	4515222	5009011	-4515221	0.003	0.020	0.012
2019	502851	3647962	4150812	-3647961	0.003	0.017	0.011
2020	441134	3742695	4183830	-3742695	0.003	0.017	0.011
2021	521773	4389292	4911065	-4389291	0.002	0.016	0.010
2022	664441	4640815	5305255	-4640814	0.003	0.013	0.009
2023	645190	5466847	6112037	-4821657	0.003	0.015	0.010

Kaynak: Comtrade¹⁶ verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, Türkiye'nin Japonya'ya olan ihracatında önemli bir artış olmuştur. 2017 yılında Türkiye'nin Japonya'ya yaptığı ihracat yaklaşık 247 milyon dolar iken, 2023 yılında 645 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin Japonya'dan olan ithalatında da büyüme olmuştur. Daha da önemlisi, Türkiye ciddi derecede dış ticaret açığı veren taraf olmuştur. 2007-2023 döneminde ikili ticaret hacmi yaklaşık 4 milyar dolardan 6 milyar doları geçmiştir. İkili ticaret hacmi yıllar içinde büyüse de, Türkiye'nin dış ticaretinde Japonya'nın payı ilgili dönemde binde 14'ten binde 10'a kadar düşmüştür.

Şekil 3: Sektörlere göre Türkiye'nin Japonya'ya ihracatı (bin ABD Doları)

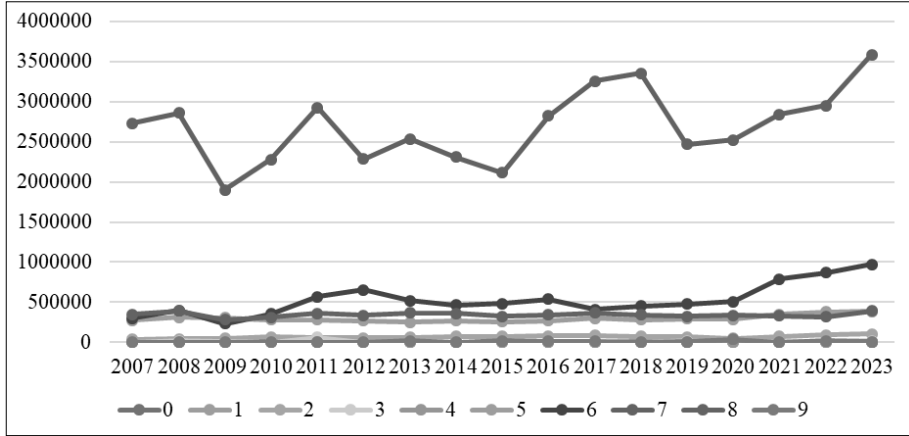
Kaynak: Comtrade¹⁷ verileri ile oluşturulmuştur.

16 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

17 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

Şekil 3'e göre, Türkiye'nin Japonya'ya en çok ihracat yaptığı sektör, 0 kodlu "canlı hayvanlar ve gıda maddeleri" olmuştur. 2007-2023 döneminde bu sektörde ihracat iki katından fazla artmıştır. Ayrıca 6 kodlu "başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar" ve 7 kodlu "makine ve ulaştırma araçları" öne çıkan diğer sektörleri oluşturmıştır.

Şekil 4: Sektörlere göre Türkiye'nin Japonya'dan ithalatı (bin ABD Doları)

Kaynak: Comtrade¹⁸ verileri ile oluşturulmuştur.

Şekil 4'e bakıldığında, Türkiye'nin Japonya'dan en çok ithalat yaptığı sektör önemli bir farkla 7 kodlu "makine ve ulaştırma araçları" olmuştur. Bu sektörde Türkiye'nin Japonya'dan yaptığı ithalat 2023 yılında 3,6 milyar doları bulmuştur. Sırasıyla 6 kodlu "başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar", 5 kodlu "başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri" ve 8 kodlu "çeşitli mamul eşya" en çok ithalat yapılan sektörler olmuştur.

Türkiye ile Japonya arasındaki artan ticaret hacmi ve buna paralel olarak ticari, siyasi ve diplomatik ilişkilerin artan önemine rağmen, Türkiye ile Japonya'yı farklı açılardan inceleyen çalışmalar¹⁹, iki ülke arasındaki ilişkiler²⁰ ile birlikte Türkiye

18 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

19 Türkislamoğlu, Elif. "Türkiye ve Japonya'nın modernleşme süreçleri: Benzerlikler-farklılıklar", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 14, (2024, Türkiye-Japonya İlişkileri 100. Yıl Özel Sayısı), ss. 180-190.

20 Durmaz, Gökberk. "Japonya ve Türkiye: "Stratejik Ortaklık" Ötesi Bir Potansiyel?", *SDE Akademi*, 1, (2021, 1), ss. 38-55. ; Cankara, Pınar Özden, ve Yavuz Cankara. "Tarihsel süreçten 2000'li yıllara Türkiye'nin Japonya ile olan siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkileri", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, (2021, 2), ss. 504-520. ; Tepealtı, Fahrettin. "Türkiye-Japonya ilişkileri: Yüz yıllık Bir değerlendirme", *International Journal of Geography and Geography Education*, 53, (2024), ss. 136-156. ; Ulusan, Şayan. "Arşiv Belgelerine Göre Atatürk Dönemi Türk-Japon İlişkileri (1923-1938)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 1, (2024, 9), ss. 535-556.

ile Japonya arasındaki ikili ticaretin analizine yönelik az sayıda teorik çalışma²¹ ile karşılaşmıştır. Bunun ötesinde bu konuda analize dayalı araştırmaların eksik olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye ile Japonya arasındaki ikili ticari ilişkilerin dış ticaret endeksleri ile analiz edilmesidir. Çalışmada hem genel hem de bütün sektörlerin her birinin dış ticaret verileri bağlamında ticaret tamamlayıcılığı, ticaret yoğunluğu, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler ve ikili açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük analizleri ile iki ülke arasındaki ikili ticaret analiz edilmiştir. Ayrıca incelenen sektörlerin emek yoğun, sermaye yoğun ve ham madde yoğun olarak belirli bir sınıflandırmada değerlendirilmesi çalışmanın özgünlüğünü arttırmaktadır. Böylelikle Türkiye ile Japonya'nın ikili ticaretinin birçok açıdan ampirik olarak analiz edildiği bu çalışmanın literatüre ve politika yapıcılara katkı sağlaması beklenmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Ülkeler arasındaki diplomatik, siyasi ve ekonomik ilişkilerin içinde ticari ilişkilerin önemli bir yeri bulunmaktadır.²² Ticari ilişkilerin analiz edilmesinde ikili ticaret analizleri önemli rol oynamaktadır. Bu analizlerin büyük bir kısmı açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklere dayanırken, bir kısmı ise ticaret yoğunluğu ve ticaret tamamlayıcılığına yönelik olmuştur. Son yıllarda ikili ticaret analizlerinde ikili açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler öne çıkmıştır. Balassa²³ tarafından öne sürülen açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi esasında David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayanmaktadır. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine ilişkin birçok eleştiri olsa da, uluslararası ticaret teorileri içinde en fazla öne çıkan teori olmuştur.²⁴ Bu teoriye göre “bir ülke, bütün ürünlerinde diğer ülkelere kıyasla daha üstün olsa da karşılaştırmalı olarak en çok üstünlüğe sahip olduğu ürün ya da ürünlerde uzmanlaşıp daha az üstün olduğu ürünleri ise

21 Morrison, Scott. “Japan and Turkey: the contours and current status of an economic partnership/free trade agreement”, *Insight Turkey*, 16, (2014, 2), pp. 183-195. ; Akkemik, K. Ali. “Is Turkey turning its face away from Japan to China and Korea? Evidence from trade relations”, *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 21, (2016, 1), pp. 45-62. ; Ivanova, Inessa, and Olga Ledovskaya. “Turkey and Japan: partnership is gaining strength”, *Восточная аналитика*, 2 (2016, 2), pp. 89-99. ; Yüksel, Cüneyt, and Deniz Baran. “A New Milestone for Turkey's Enhancing International Economic Partnerships: The Turkey-Japan New Generation Free Trade Agreement”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 38, (2018, 2), pp. 547-576.

22 Zhang, Jianhong, Arjen van Witteloostuijn, and J. Paul Elhorst. “China's politics and bilateral trade linkages”, *Asian Journal of Political Science*, 19, (2011, 1), p. 25.

23 Balassa, Bela. “Trade liberalisation and “revealed” comparative advantage 1”, *The Manchester School*, 33, (1965, 2), pp. 99-123.

24 Watson, Matthew. “Historicising Ricardo's comparative advantage theory, challenging the normative foundations of liberal International Political Economy”, *New Political Economy*, 22, (2017, 3), p. 257.

ithal ederek daha iyi bir şekilde kalkınabilir".²⁵ Bu teoriye dayalı olarak açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük endeksi ile bir ülkenin bir sektördeki ihracatının toplam ihracatı içindeki payını diğer ülke veya ülke gruplarıyla karşılaştırması yapılmaktadır. Böylelikle karşılaştırmalı üstünlüğün yüksek olduğu ürün veya ürün gruplarında ihracatın yapılması ülke ekonomisine daha fazla büyük sağlamaktadır. Karşılaştırmalı dezavantajın olduğu ürün veya ürün gruplarında ise ithalat öne çıkmaktadır. İkili ticaretin analizinde sadece açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler değil, aynı zamanda ticaret yoğunluğu da ülkelerin karşılıklı ticaretini değerlendirmek için önemli bir rol oynamaktadır.²⁶ Çünkü bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğü olan ürünlerdeki ihracatı hacmi düşük veya yüksek olabildiğinden, özellikle ihracatın az olması dış ticaretteki payını önemsiz hale getirebilmektedir. Bu bakımdan açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler ve ticaret yoğunluğu birlikte ele alındığında, hem karşılaştırmalı avantaj veya dezavantajın hem de ticaret hacminin yüksek veya düşük olduğu ürün ya da ürün gruplarının birlikte değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Ticaret yoğunluğuna göre ülkelerin ikili ticarete dünya ortalamasının üzerinde ya da altında oldukları ortaya çıkmaktadır.²⁷ Düşük ticaret yoğunluğunda ikili ticaretteki ortakların birbiriyle ticaret hacminin zayıf olduğu ve diğer ülkeler ile ticaret ilişkilerinin daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Yüksek ticaret yoğunluğunda ise ülkelerin karşılıklı olarak ihracat ve/veya ithalatında yüksek ticaret hacimlerine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Ticaret tamamlayıcılığına göre ülkelerin karşılıklı ticaretinin temelinde farklı veya benzer ürünlerin ticaret üzerindeki rolüne vurgu yapmaktadır.²⁸ Örneğin, ticaret tamamlayıcılığı yüksek olduğunda ülkelerin farklı ürünlerde uzmanlaştığı ve bu farklı ürünler üzerinden ticaret yaptığı ortaya çıkmaktadır. Aslında ticaret tamamlayıcılığının yüksek olması tarafların ticaret potansiyelinin oldukça yüksek olduğunu belirtmektedir. Düşük ticaret tamamlayıcılığı ise ülkelerin birbirini tamamlayıcı değil, daha çok benzer ürünlerde uzmanlaştığını ve bu ürünler üzerinden rekabet ettiklerini göstermektedir. İkili açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük

25 Topuz, Hüseyin, ve Artuğ Coşkun. "Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir Analizi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, (2018, 25), s. 673.

26 Grançay, Martin, and Tomáš Dudáš. "Bilateral trade flows and comparative advantage: does the size matter?", *Society and Economy*, 41, (2019, 4), p. 398.

27 Şimşek, Nevzat, Cengizhan Canaltay, and Hayal Ayça Şimşek. "Trade Relations Between Turkey and Kazakhstan on the 25th Anniversary of Kazakhstan's Independence", *Perceptions: Journal of International Affairs*, 22, (2017a, 1), p. 10.

28 Michaely, Michael. *Trade preferential agreements in Latin America: an ex-ante assessment*. No. 1583. World Bank Publications, 1996.

ise ürün grubu veya sektöre göre ikili ticarete karşılaştırmalı üstünlüğün hangi ülke lehine olduğu noktasında bilgi vermektedir²⁹. Dolayısıyla bu analizler birlikte kullanıldığında, ikili ticaretin daha çok hangi yönde olduğunu (tamamlayıcı veya benzer), ikili ticaret potansiyelini, hangi ülkenin hangi ürün veya sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ve bu ürünlerin ticaretinin az veya çok yapıldığına ilişkin çok yönlü bilgi sağlamaktadır. Bu şekilde ülkelerin karşılıklı ilişkilerinde önemli bir yeri olan ikili ticaretin analizi farklı açılardan gerçekleştirilebildiği gibi ülkeler arasındaki ticari anlaşmalar başta olmak üzere ikili ve çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yol göstermektedir.

Literatür Taraması

Literatürde Türkiye ve Japonya ile ilgili çalışmalar başta olmak üzere, ikili ticaretin incelendiği bazı çalışmaların özetine yer verilmiştir.

Balassa ve Noland³⁰ 1967-1983 döneminde Japonya ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin karşılaştırmalı üstünlüğünü analiz etmiştir. Çalışma sonucunda, Japonya'nın niteliği düşük emek yoğun ürünlerden niteliği yüksek insan sermayesi yoğun ürünlere geçmiştir. Aynı dönemde, Japonya'nın doğal kaynak yoğun ürünlerde karşılaştırmalı dezavantajının artmıştır. ABD ise doğal kaynak yoğun ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğünü artırırken, niteliği düşük emek yoğun mallar ile fiziki sermaye ve niteliği yüksek insan sermayesi yoğun ürünler de karşılaştırmalı üstünlüğünü sürdürmüştür. Bunun yanında, her iki ülke de yüksek teknoloji ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğünü arttırmıştır.

Nam³¹ Çin, Japonya ve Güney Kore arasındaki rekabeti ve ticaret tamamlayıcılığı incelemiştir. Çalışmada Japonya ile Güney Kore arasındaki ticaret tamamlayıcılığının Çin'e göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda Güney Kore'nin Japonya'ya olan ihracatının Çin'in Japonya'ya olan ihracatına göre daha fazla artma potansiyeli olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte Güney Kore'nin Çin'e göre Japonya'dan daha fazla ithalat yapma potansiyelinin olduğu görülmüştür.

Santoso³² 1996-2006 yılları için Endonezya ile Çin, Japonya ve Güney Kore arasındaki ticari ilişkiler incelenmiştir. Çalışmaya göre, Endonezya ile Çin arasın-

29 Şimşek, Nevzat, Hayal Ayça Şimşek, and Zhengizkhan Zhanaltay. "Analysis of bilateral trade relations between Turkey and Russia Federation", *Bilgi*, 83, (2017b, 83), p. 18.

30 Balassa, Bela, and Marcus Noland. ""Revealed""Comparative Advantage in Japan and the United States", *Journal of International Economic Integration*, (1989), pp. 8-22.

31 Nam, Sang-Yirl. "Complementarity in Northeast Asian Trade", *East Asian Economic Review*, 4, (2000, 1), pp. 99-134.

32 Santoso, Rokhedi Priyo. "Indonesia Manufactures: Would It be Trade Competition or Complement to China, Japan and Korea under ASEAN Plus Three?", *Economic Journal of Emerging Markets*, 13, (2009, 2).

daki ticari ilişkilerin rekabetçi bir yapıya sahip olduğu görülürken, Endonezya'nın Güney Kore ve Japonya ile ticari ilişkilerinde ticaret tamamlayıcılığının öne çıktığı tespit edilmiştir.

Phan ve Jeong³³ Güney Kore ile Vietnam arasındaki ikili ticaret ilişkilerini araştırdıkları çalışmada, ticaret yoğunluğu, ticaret tamamlayıcılığı ve ikili rekabet üstünlüğü endekslerini kullanmıştır. 1993-2011 dönemini kapsayan çalışmada, iki ülke arasındaki ticaretin zamanla daha da yoğunlaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda iki taraf arasındaki ticaretin daha çok karşılaştırmalı üstünlüklere dayandığı ve ticaret tamamlayıcılığının arttığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda iki ülke arasındaki ticaret potansiyelinin yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Raj vd.³⁴ Hindistan ve Japonya arasındaki ticari ilişkileri, ticaret yoğunluğu endeksi ile 2001-2011 dönemi için analiz etmiştir. İki ülke arasındaki ticaret yoğunluğunun düşük olduğunun tespit edildiği çalışmada ticaret potansiyelinin yüksek olduğu kaydedilmiştir.

Ibrahim ve Abdullahi³⁵ Nijerya ile Batı Afrika alt bölgesi arasında ticari tamamlayıcılığı, ticaret benzerliği ve rekabet gücü analizini gerçekleştirmiştir. 2000-2014 dönemi için Nijerya'nın Batı Afrika ülkeleriyle olan ticaret yoğunluğunun daha çok Benin, Fildişi Sahili, Gana, Senegal ve Togo gibi ülkelerle yüksek olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte Nijerya'nın kakao, mineral yakıt, kauçuk ve ham deride karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir.

Şimşek vd.³⁶ 1995-2009 döneminde Türkiye ile Kazakistan'ın ikili ticari ilişkilerini incelemiştir. Çalışmada, Kazakistan'ın ihracatı ile Türkiye'nin ithalatı arasındaki ticaret tamamlayıcılığının, Türkiye'nin ihracatı ile Kazakistan'ın ithalatı arasındaki ticaret tamamlayıcılığına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şimşek vd.³⁷ Türkiye-Rusya için 1996-2014 yılları arasındaki ikili ticareti analiz etikleri çalışmada, 1990-2000 arasındaki dönemde iki ülke arasındaki ticaret

33 Phan, Thanh Hoan, and Ji Young Jeong. "An analysis of Korea-Vietnam bilateral trade relation", *Munich Personal RePEc Archive*, (2012), MPRA Paper No. 48312.

34 Raj, Sundar, and D. Ambrose. "A brief analysis of India-Japan bilateral trade: A trade intensity approach" *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 2, (2014, 2), pp. 36-38.

35 Ibrahim, Kabiru Hannafi, and Abdullahi Shafii Sayuti. "Nigeria's Trade complementarity and similarity with West African sub-region", *Benue Journal of Social Sciences*, 5, (2017, 1), pp. 122-138.

36 Şimşek, Nevzat, Cengizhan Canaltay, and Hayal Ayça Şimşek. "Trade Relations Between Turkey and Kazakhstan on the 25th Anniversary of Kazakhstan's Independence", *Perceptions: Journal of International Affairs*, 22, (2017a, 1), pp. 7-28.

37 Şimşek, Nevzat, Hayal Ayça Şimşek, and Zhengizkhan Zhanaltay. "Analysis of bilateral trade relations between Turkey and Russia Federation", *Bilig*, 83 (2017b, 83), pp. 1-26.

tamamlayıcılığının düşük olduğunu saptamıştır. 2000 yılından sonra ise iki ülke arasındaki ticaret tamamlayıcılığının arttığı, iki tarafın da yapılan ticaretten daha fazla kazanç elde ettiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin Rusya karşılarındaki rekabet gücünün en çok emek yoğun sektörlerde arttığı belirlenmiştir.

Çelen ve Demirel³⁸ 2011-2015 yılları kapsamında Türkiye ile dış ticaret yaptığı seçilmiş ülkeler arasında ticaret tamamlayıcılığını incelemiştir. Türkiye'nin Kuveyt, Suudi Arabistan, Özbekistan, Katar ve Avusturya ile ticaret tamamlayıcılığının yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Buna karşın, Türkiye'nin Singapur, Malta, Yunanistan, Hindistan ve Japonya ile ticaret tamamlayıcılığının düşük seviyede olduğu saptanmıştır.

İbrahim ve İorembere³⁹ 1988-2017 dönemi için Nijerya ile Çin arasındaki rekabet gücünü ve ticaret tamamlayıcılığını inceleyen çalışmada, Nijerya'nın ağırlıklı olarak hammaddelerde rekabet avantajına sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, Çin'in daha çok sanayi ürünlerinde rekabet avantajına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda ikili ticarette Nijerya'nın ihracattaki ticaret tamamlayıcılığının, ithalattaki ticaret tamamlayıcılığına göre daha olduğu belirlenmiştir.

Maryam vd.⁴⁰ Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika (BRICS) ülkelerinin birbiri ile olan ticaret akışını ve bu ülkelerin Avrupa Birliği (AB) ile ticaretini incelemiştir. 2001-2015 dönemi için yapılan çalışmada ticaret yoğunluğuna ilişkin bulgular, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika arasında ikili ticaret akışlarının önemli düzeye çıktığı saptanmıştır. Aynı zamanda, Rusya'nın, AB ile ticaret tamamlayıcılığının yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Brezilya ve Rusya'nın doğal kaynaklara dayalı ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip iken, Hindistan ve Çin'in ise işlenmiş ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

İnan⁴¹ 1995-2018 yılları kapsamında Türkiye ile çevre ülkeler arasındaki ticaret yoğunluğuna odaklanmıştır. Türkiye'nin özellikle yakın çevre ülkeleri ile ticaret yoğunlaşmasının arttığı tespit edilmiştir. Ancak Türkiye'nin yakın çevresindeki ülkeler dışındaki diğer ülkeler ile olan ticari yoğunluğunun yeterince artmadığı ortaya çıkmıştır.

38 Çelen, Aydın, and Ayşe Demirel. "Tamamlayıcılık İndeksi Çalışması: Türkiye Örneği", *International Journal of Economic & Administrative Studies*, (2018, 20), ss. 101-118.

39 İbrahim, Kabiru Hannafi, and Paul Terhemba İorembere. "Sectoral and products wise comparative advantage in Nigeria-China bilateral trade relations", *Dutse Journal of Economics and Development Studies (DUJEDS)*, 6, (2018, 1).

40 Maryam, Javeria, Umer Jeelanie Bandy, and Ashok Mittal. "Trade intensity and revealed comparative advantage: an analysis of Intra-BRICS trade", *International Journal of Emerging Markets*, 13, (2018, 5), pp. 1182-1195.

41 İnan, Şükrü. "Türkiye'nin komşu ve çevre ülkelerle ticareti geliştirme stratejisi: Karşılaştırmalı bir analiz", *Avrasya Etüdüleri*, (2022, 61), ss. 159-200.

Titus⁴² ABD ile Nijerya arasındaki ticaret tamamlayıcılığını ve rekabet gücünü analiz etmiştir. Çalışmada Nijerya'nın ABD'ye olan ihracatında ve ABD'nin Nijerya'ya olan ihracatında önemli ülkeler oldukları ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, Nijerya'nın ABD'ye göre yakıt ve hammaddelerde karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu tespit edilmiştir. ABD'nin Nijerya'ya göre mamul ürünlerde rekabet gücüne sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanında iki ülkenin birbiriyle rekabet etmek yerine işbirliği yapmaları durumunda ikili ticaretten elde edilen kazançların daha yüksek olacağı belirlenmiştir.

Mustafa ve Sharma⁴³ Hindistan ile Avustralya arasındaki ikili ticaret ilişkisini ticaret yoğunluğu ve açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi yoluyla incelemiştir. Hindistan ile Avustralya arasındaki ikili ticaretin artmadığını vurgulayan çalışmada, Hindistan'ın belirli ürünlerde Avustralya'ya göre daha yüksek rekabet avantajına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Li⁴⁴ Çin, Japonya, Güney Kore, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği arasındaki ticari ilişkileri analiz etmiştir. Çalışma sonucunda, Çin ve Japonya'nın Güney Kore ile Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği ile hem rekabet halinde hem de çoğunlukla endüstri-içi ticaret yapıldığı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, Çin ve Japonya'nın Avustralya ve Yeni Zelanda ile ticaret tamamlayıcılığının yüksek olduğu ve daha çok endüstriler-arası ticaretin yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Aydemir⁴⁵ Türkiye ile AB arasındaki ikili ticareti analiz etmiştir. Çalışmaya göre, Türkiye ile AB arasında yüksek ticaret tamamlayıcılığı ile karşılaşmıştır. İki tarafın da farklı ürünlerde yüksek ticaret yoğunluğuna ve rekabet avantajına sahip olduğu tespit edilmiştir. Böylelikle ikili ticaretin rekabetçi bir yapıdan ziyade tamamlayıcı olduğu belirlenmiştir. İkili ticarette Türkiye tekstil ve giyim ürünlerindeki ticaret yoğunluğu ve rekabet gücü ile öne çıkmıştır.

42 Titus, Abodunde Temitope. "Trade Competition and Complementarity Between USA and One of Its Major Trading Partners in Africa (Nigeria): An Empirical Analysis Using Prominent International Trade Measures", *Journal of International Cooperation and Development*, 6, (2023, 3), pp. 68-82.

43 Mustafa, Ghulam, and Aroon Sharma. "An Analysis of India's Revealed Comparative Advantage in Merchandise Trade with Australia", *Global Economics Science*, 4, (2023, 1), pp. 32-48.

44 Li, Shuming. "Analysis of the Competitiveness and Complementarity between China Japan and other RCEP Member Countries", *Proceedings of the 2nd International Conference on Public Management, Digital Economy and Internet Technology*, 2023.

45 Aydemir, Muhammed Fatih. "Bilateral Trade between Türkiye and the EU: An Analysis on Trade Indicators", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, (2025, 1), pp. 44-64.

Veri ve Yöntem

Veri

Bu çalışmada, Türkiye ile Japonya arasındaki ikili ticarete yönelik Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması (SITC, Rev.4) tek basamaklı 10 sektörün dış ticaret verileri analiz edilmiştir. 2007-2023 dönemini kapsayan dış ticaret verileri, oldukça yaygın kullanılan ve güvenilir kabul edilen Birleşmiş Milletler (BM) Comtrade⁴⁶ veritabanından elde edilmiştir. Tablo 2’de çalışmada ele alınan sektörler yer verilmiştir.

Tablo 2: Standart uluslararası ticaret sınıflamasına (SITC, Rev. 4) göre sektörler

SITC Kodu	Tanımı	Sınıflandırma
0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	Hammadde yoğun sektörler
1	İçkiler ve tütün	
2	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde	
3	Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler	
4	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	
5	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	Sermaye yoğun sektörler
7	Makine ve ulaştırma araçları	
9	SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar	
6	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	Emek yoğun sektörler
8	Çeşitli mamul eşya	

Tablo 2’de görüldüğü gibi, sektörler hammadde yoğun, emek yoğun ve sermaye yoğun sektörler olarak üç farklı şekilde sınıflandırılmıştır.⁴⁷⁴⁸ Türkiye ile Japonya’nın ikili dış ticaret ilişkileri değerlendirilirken, sektör tanımlamaları ve sınıflandırmaları göz önünde bulundurulmuştur.

Yöntem

Türkiye’nin Japonya ile ikili ilişkilerinin analizi için ticaret tamamlayıcılık endeksi (TCI), ticaret yoğunluk endeksi (TII), açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (RCA) ve ikili açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (BRCA) endekslerine yer verilmiştir.

46 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

47 Wang, Pei-Zhi, Ling-Xi Chu, and Yu-Xin Zhao. "Trade Complementarity and Competitive Analysis between China and Countries under "the Belt and Road" Initiative", *4th Annual International Conference on Management, Economics and Social Development (ICMESD 2018)*, p. 357.

48 Yao, Shuqi. "Trade Relations Between China and The Czech Republic: An Analysis of Complementarity and Competition", *2021 International Conference on Transformations and Innovations in Business and Education (ICTIBE 2021)*, p. 136.

Michaely⁴⁹ tarafından oluşturulan ticaret tamamlayıcılık endeksi, bir ülkenin ikili ticarete bulunduğu ülke veya bölge ile ticaret tamamlayıcılığını ölçmektedir. Bu endeks, bir ülkenin ihracatı ile diğer ülke veya bölgenin ithalatı ile eşleşme derecesini göstermektedir. Bu endeks, Eşitlik 1’de olduğu gibi hesaplanmaktadır:⁵⁰

$$TCI_{ij} = 100 * \left[1 - \sum_k \left(\left| \frac{m_{jk}}{M_j} - \frac{x_{ik}}{X_i} \right| / 2 \right) \right] \quad (1)$$

TCI_{ij} : iki ülke arasındaki ticaret tamamlayıcılık endeksini,

m_{jk} : j ülkesinin k sektörü ithalatını,

M_j : j ülkesinin toplam ithalatını,

x_{ik} : i ülkesinin k sektörü ihracatını,

X_i : i ülkesinin toplam ihracatını göstermektedir.

Ticaret tamamlayıcılık endeksi, 0 ile 100 arasında değerler almaktadır. 0’a yakın değerler düşük ticaret tamamlayıcılığını belirtirken, 100’e yakın değerler ise yüksek ticaret tamamlayıcılığına işaret etmektedir. Zaman içinde değişkenlik gösteren ticaret tamamlayıcılık endeksi, iki taraf arasındaki ticaretin daha az veya daha fazla uyumlu hale geldiğini gösterebilmektedir.⁵¹

Ticaret yoğunluğu endeksi ile iki taraf arasındaki ticaret yoğunluğu diğer ülkeler ile karşılaştırılarak ölçülmektedir.⁵² Diğer bir ifadeyle bu endeks, ikili ticarete bir ülkenin ticaret yaptığı ülkeye ortalama olarak dünya ihracatından daha fazla ihracat yapıp yapmadığını göstermektedir.⁵³ Bu endeksin hesaplanma şekli, Eşitlik 2’de gösterilmiştir:⁵⁴

$$TII_{ij} = (x_{ij} / X_i) / (x_{wj} / X_w) \quad (2)$$

x_{ij} : ticaret yoğunluğu endeksini,

X_i : i ülkesinden j ülkesine veya bölgesine yapılan ihracatı,

49 Michaely, Michael. *Trade preferential agreements in Latin America: an ex-ante assessment*. No. 1583. World Bank Publications, 1996.

50 Bashimov, Güçgeldi. "Rusya ile Pakistan arasındaki İkili Ticaret (2003-2021 Dönemi)", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, (2023, 2), s. 198.

51 Chabi, Patrick, and Fatih Saygili. "The Assessment of South-South Trade Potentialities: The Case of Turkey and ECOWAS Countries", *African Journal of Economic Review*, 8, (2020, 2), p. 195.

52 Kojima, Kiyoshi. "The pattern of international trade among advanced countries", *Hitotsubashi Journal of Economics*, 5, (1964, 1), p. 19.

53 Şimşek, Nevzat, Cengizhan Canaltay, and Hayal Ayça Şimşek. "Trade Relations Between Turkey and Kazakhstan on the 25th Anniversary of Kazakhstan's Independence", *Perceptions: Journal of International Affairs*, 22, (2017a, 1), p. 10.

54 World Bank. "Trade Indicators", 2010, https://wits.worldbank.org/wits/wits/witshelp/Content/Utilities/e1.trade_indicators.htm, Erişim: 04.9.2024

X_i : i ülkesinin toplam ihracatını,

x_{wj} : dünyadan j ülkesine veya bölgesine yapılan ihracatı,

X_w : toplam dünya ihracatını belirtmektedir.

Ticaret yoğunluğu endeksi, 0 ile $+\infty$ arasında değerler almaktadır. 1'den küçük değerler, ticaret yoğunluğunun düşük olduğunu, 1'den yüksek değerler ise iki taraf arasındaki ticaret yoğunluğunun fazla olduğunu göstermektedir.⁵⁵ Bu endeks, ithalat yoğunluğunu hesaplamak için de kullanılmaktadır.⁵⁶

Bu endeksin sektörel açıdan hesaplanma şekli, Eşitlik 3'te gösterilmiştir:⁵⁷

$$TII_{ijk} = (x_{ijk} / X_{ik}) / (x_{ij} / X_i) \quad (3)$$

TII_{ijk} : k sektöründeki ticaret yoğunluğu endeksinin,

x_{ijk} : i ülkesinden j ülkesine veya bölgesine yapılan k sektörü ihracatını,

X_{ik} : i ülkesinden dünyaya yapılan k sektörü ihracatını,

x_{ij} : i ülkesinden j ülkesine veya bölgesine yapılan ihracatı,

X_i : i ülkesinin toplam ihracatını belirtmektedir.

Bu endeks, sektörlerin bölgesel ithalat yoğunluğunu hesaplamak için de kullanılabilir.⁵⁸

Balassa⁵⁹ tarafından oluşturulan açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (RCA) endeksi, bir ülkenin bir sektördeki ihracatının toplam ihracatı içindeki payını diğer ülke veya ülke gruplarıyla karşılaştırmaktadır.⁶⁰ Bu endeks Eşitlik 4'te olduğu gibi hesaplanmaktadır:

$$RCA_{ij} = (X_{ij}/X_{it})/(X_{nj}/X_{nt}) = (X_{ij}/X_{nj})/(X_{it}/X_{nt}) \quad (4)$$

RCA_{ij} : açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük endeksinin,

X_{ij} : i ülkesinin j sektörü ihracatını,

X_{nj} : n ülkesinin veya ülkeler grubunun j sektörü ihracatını,

55 Maryam, Javeria, Umer Jeelanie Bandy, and Ashok Mittal. "Trade intensity and revealed comparative advantage: an analysis of Intra-BRICS trade", *International Journal of Emerging Markets*, 13, (2018, 5), p. 1186.

56 Vahalik, Bohdan. "Regional bilateral trade analysis of the European Union, China and ASEAN", *Procedia Economics and Finance*, (2014, 12), s. 711.

57 Vahalik, a.g.e.s. 711.

58 Vahalik, a.g.e.s. 711.

59 Balassa, Bela. "Trade liberalisation and "revealed" comparative advantage 1", *The Manchester School*, 33, (1965, 2), pp. 99-123.

60 Utku, Utku, and Hayriye İmer. "Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün Avrupa Birliği tekstil ve konfeksiyon sektörü karşısındaki rekabet gücünün alt sektörler düzeyinde ölçülmesi", *Rekabet Dergisi*, (2009, 36), ss. 3-43.

X_{it} : i ülkesinin toplam ihracatını,

X_{nt} : n ülkesinin veya ülkeler grubunun toplam ihracatını temsil etmektedir.

RCA, 0 ile $+\infty$ arasında değerler almaktadır. RCA, 1'den büyük olduğunda karşılaştırmalı avantajın olduğunu, 1'den küçük RCA değeri ise karşılaştırmalı dezavantajın olduğuna işaret etmektedir.

İkili açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (BRCA) endeksinin temeli, RCA endeksine dayanmaktadır. RCA endeksinden farklı olarak BRCA endeksi belirli mal için, bir ülkenin başka bir ülke veya ülke grubu pazarında dünyanın geri kalanıyla karşılaştırıldığında açıklanmış bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olup olmadığını göstermektedir.⁶¹ Bu endeksin hesaplanma şekli, Eşitlik 5'te olduğu gibi gösterilmektedir:

$$BRCA_{ik}^j = (x_{ik}^j / X_{itk}) / (x_{wk}^j / X_{wtk}) \quad (5)$$

Burada $BRCA_{ik}^j$: ikili açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük endeksini,

x_{ik}^j : i ülkesinin j sektörü ihracatını,

X_{itk} : i ülkesinin toplam ihracatını,

x_{wk}^j : dünya j sektörü ihracatını,

X_{wtk} : dünyadan k ülkesine yapılan toplam ihracatı göstermektedir.

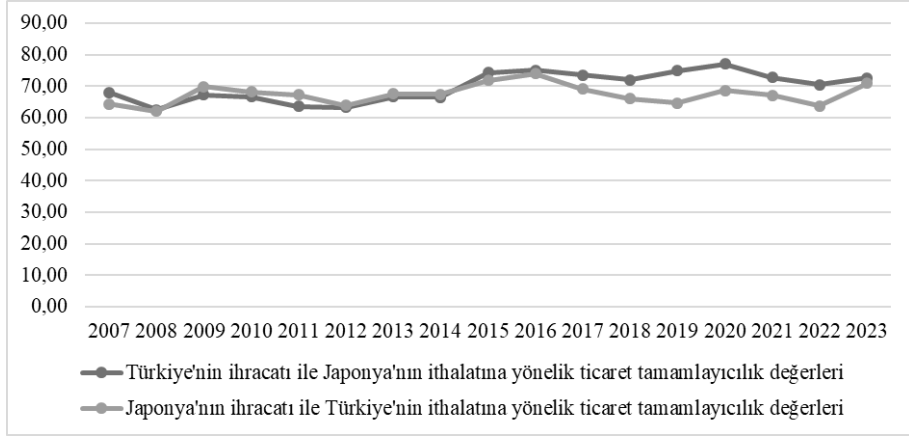
Bu endeksin hesaplanması sonucunda ortaya çıkan değer 1'den küçük olması durumunda belirli bir sektördeki ikili ticarete karşılaştırmalı dezavantaja, 1'den büyük olması durumunda karşılaştırmalı avantajı işaret etmektedir.⁶²

Bulgular

Çalışmada öncelikle Türkiye ile Japonya'nın ikili ticarete birbiriyle doğal ticaret ortağı olup olmadığını öğrenmek için ticaret tamamlayıcılığına ilişkin bulgulara Şekil 5'te yer verilmiştir.

61 Phan, Thanh Hoan, and Ji Young Jeong. "An analysis of Korea-Vietnam bilateral trade relation", *Munich Personal RePEc Archive*, (2012), MPRA Paper No. 48312.

62 Şimşek, Nevzat, Hayal Ayça Şimşek, and Zhengizkhan Zhanaltay. "Analysis of bilateral trade relations between Turkey and Russia Federation", *Bilgi*, 83, (2017b, 83), p. 18.

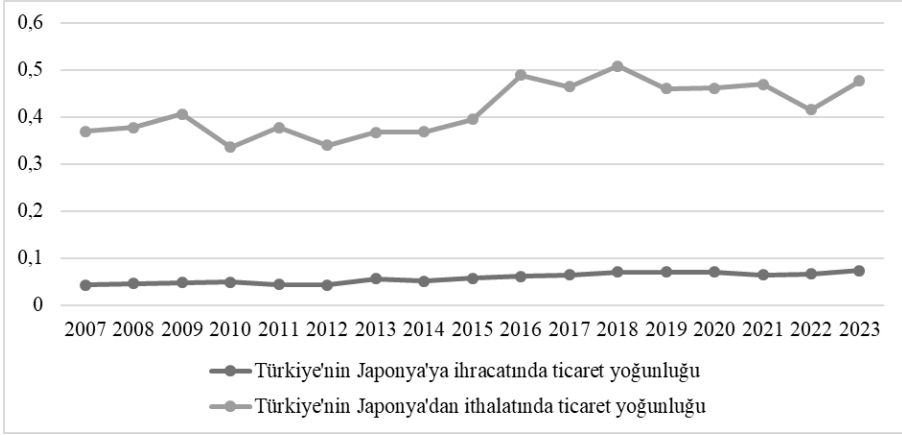
Şekil 5: Türkiye ile Japonya arasındaki ticaret tamamlayıcılığı

Kaynak: Comtrade⁶³ verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 5'te, iki ülke arasındaki ticaret tamamlayıcılığının yüksek olduğu görülmüştür. Aynı zamanda iki ülke arasındaki ticaret tamamlayıcılığının birbirine paralel şekilde değiştiği gözlenmiştir. Özellikle 2015'e kadar daha dengeli bir ticaret tamamlayıcılığı ile karşılaşılırken, bu tarihten sonra Türkiye'nin ticaret tamamlayıcılığı, Japonya'ya göre daha yüksek olmuştur. Son yıllarda Türkiye'nin ticaret tamamlayıcılık değerleri 70'in üzerinde gerçekleşirken, Japonya'da ise 60'ın üzerinde değerler olduğu görülmüştür. Özellikle 2023 yılında Japonya'nın Türkiye'ye olan ihracatındaki ticaret tamamlayıcılık değeri 70'i geçmiştir. Böylelikle iki ülke arasındaki ticaretin rekabetten daha çok tamamlayıcı ürünlerde olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ticaretin işbirliğine açık olduğu ve artan tamamlayıcılığın iki ülke ticaretinin daha da artması durumunda daha fazla refah sağlayacağını göstermektedir. Böylelikle ikili refaha dayalı işbirliğinin ekonomik ve siyasi açıdan ilişkilerin güçlenmesini sağlayabilme potansiyeli bulunmaktadır.

63 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

Şekil 6: Türkiye’den Japonya’ya ticaret yoğunluğu

Kaynak: Comtrade⁶⁴ verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 6’ya göre, Türkiye’nin Japonya ile olan ihracatında ve ithalatında düşük ticaret yoğunluğu değerleri ile karşılaşmıştır. Özellikle Türkiye’nin Japonya’ya ihracatında ticaret yoğunluğu değerleri (0.1’in altında) oldukça düşük seyretmiştir. Türkiye’nin Japonya’dan olan ithalatında ticaret yoğunluğu değerleri daha yüksek olmakla birlikte dünya ortalamasının altında kalmıştır. Ayrıca, Türkiye’nin Japonya’dan olan ithalatına bağımlılığın, ihracata olan bağımlılığından daha yüksek olduğu ve Türkiye’nin ikili ilişkilerde daha fazla adım atması gerektiği anlaşılmaktadır. Daha kapsamlı olarak Tablo 3’te Türkiye’nin Japonya’ya olan ihracatında sektörel bakımdan ticaret yoğunluğu değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 3: Türkiye’nin Japonya’ya olan ihracatında sektörel açıdan ticaret yoğunluğu değerleri

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007	4.89	0.17	1.98	0.02	11.98	0.20	0.74	0.71	0.42	2.12
2008	7.48	0.31	2.44	0.00	10.79	0.19	0.43	0.40	0.47	1.30
2009	5.40	0.22	2.32	0.00	9.43	0.17	0.50	0.49	0.66	0.47
2010	3.74	0.37	1.56	0.10	13.50	0.29	0.65	0.61	0.65	2.36
2011	3.56	1.03	2.49	0.05	5.34	0.24	0.77	0.36	0.77	3.50
2012	4.27	0.75	2.72	1.02	4.37	0.30	0.72	0.33	0.96	0.42
2013	3.36	0.24	1.82	0.16	5.27	0.29	0.71	0.83	0.68	0.86
2014	3.56	4.86	3.25	0.01	5.53	0.48	0.78	0.39	0.62	0.52

64 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2015	3.88	4.21	3.02	0.05	4.66	0.48	0.63	0.51	0.62	0.31
2016	3.94	2.31	3.25	0.05	2.30	0.62	0.56	0.59	0.66	0.21
2017	3.69	0.75	4.24	0.02	2.86	0.41	0.60	0.66	0.61	0.35
2018	3.52	1.34	3.77	0.01	6.09	0.42	0.61	0.71	0.59	0.65
2019	4.23	0.75	3.50	0.02	4.21	0.60	0.71	0.52	0.56	0.51
2020	4.46	1.56	2.25	0.06	3.02	0.62	0.56	0.51	0.54	0.36
2021	4.36	2.92	2.29	0.05	3.87	0.59	0.63	0.56	0.51	0.58
2022	4.55	7.50	2.22	0.01	2.67	0.53	0.62	0.51	0.41	1.07
2023	4.14	3.54	2.06	0.02	4.89	0.79	0.66	0.56	0.41	0.45

Kaynak: Comtrade⁶⁵ verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 3'e göre, Türkiye'nin Japonya'ya olan ihracatında en yüksek ticaret yoğunluğu 4 kodlu "hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar" sektöründe olmuştur. Bu sektörde 2007 yılında 11.98 olan ticaret yoğunluk değeri 2023 yılında 4.89'a düşmüştür. Ticaret yoğunluğunun yüksek olduğu diğer sektörler olarak, 0 kodlu "canlı hayvanlar ve gıda maddeleri" ve 2 kodlu "akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde" sektörü öne çıkmaktadır. 1 kodlu "içkiler ve tütün" sektörü ise yıllar içinde önemli değişimler yaşamakla birlikte son yıllarda ihracat yoğunluğunun ciddi şekilde arttığı sektör olmuştur. Bu durum genel olarak Türkiye'nin zengin tarım, gıda ve hammadde kaynakları karşısında Japonya'nın doğal kaynaklar bakımından sınırlı bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin Japonya'ya ihracatında bu ürünler stratejik önem arz etmektedir.

Türkiye'nin Japonya'ya olan ihracatındaki sektörel ticaret yoğunluğundan sonra, Tablo 4'te Türkiye'nin Japonya'dan ithalatındaki ticaret yoğunluğuna yer verilmiştir.

Tablo 4: Türkiye'nin Japonya'dan ithalatında sektörel açıdan ticaret yoğunluğu değerleri

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007	0.05	0.00	0.14	0.00	0.01	0.58	0.43	2.52	1.65	0.00
2008	0.01	0.00	0.14	0.06	0.01	0.61	0.55	2.79	1.75	0.00
2009	0.10	0.00	0.24	0.04	0.01	0.76	0.51	2.35	1.54	0.00
2010	0.16	0.00	0.25	0.01	0.01	0.62	0.62	2.38	1.50	0.00

65 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2011	0.04	0.00	0.16	0.17	0.00	0.52	0.84	2.47	1.45	0.00
2012	0.00	0.00	0.19	0.01	0.01	0.60	1.19	2.44	1.70	0.00
2013	0.01	0.00	0.24	0.00	0.02	0.53	0.91	2.47	1.65	0.02
2014	0.02	0.00	0.31	0.00	0.01	0.57	0.84	2.43	1.66	0.00
2015	0.03	0.01	0.36	0.01	0.01	0.57	0.87	2.03	1.49	0.04
2016	0.01	0.01	0.33	0.01	0.01	0.48	0.80	1.98	1.28	0.02
2017	0.01	0.03	0.30	0.01	0.00	0.50	0.58	2.42	1.46	0.02
2018	0.02	0.02	0.22	0.01	0.01	0.44	0.60	2.76	1.36	0.00
2019	0.01	0.07	0.26	0.06	0.02	0.54	0.81	2.72	1.52	0.01
2020	0.01	0.05	0.19	0.02	0.01	0.54	0.93	2.36	1.75	0.05
2021	0.02	0.09	0.18	0.01	0.01	0.48	1.02	2.48	1.65	0.00
2022	0.01	0.20	0.28	0.01	0.00	0.60	1.17	2.96	1.63	0.02
2023	0.02	0.12	0.34	0.04	0.00	0.58	1.22	2.24	1.29	0.00

Kaynak: Comtrade⁶⁶ verilerinden hesaplanmıştır.

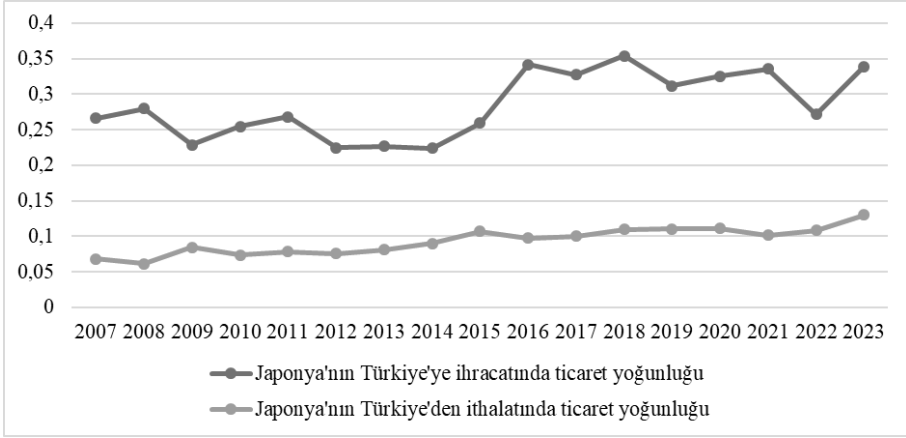
Tablo 4'e bakıldığında, Türkiye'nin Japonya'dan ithalatında ticaret yoğunluğunun en yüksek olduğu olarak 7 kodlu "makine ve ulaştırma araçları" ve 8 kodlu "çeşitli mamul eşya" sektörleri öne çıkmaktadır. 6 kodlu "başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar" sektöründeki ithalat yoğunluğunda dalgalanma olmakla birlikte son yıllarda önemli bir artış olmuştur. Bu durum, Japonya'nın yüksek teknoloji, mühendislik gücü ve yenilikçilik kapasitesi⁶⁷ ile Türkiye'nin sanayileşme süreci, altyapı ihtiyaçları ve teknolojik dönüşüm hedefleriyle⁶⁸ örtüştüğünü göstermektedir. Dolayısıyla, iki taraf için de önem arz eden bu sektörler ticari ilişkilerde stratejik bir rol üstlenmektedir.

Şekil 7'de, Japonya'nın Türkiye'ye olan ihracatında ve ithalatındaki ticaret yoğunluklarına yer verilmiştir.

66 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

67 Murat, Dilek, ve Simla Güzel. "Rekabetçilik ve İnovasyon Performansı Değerlendirmesi: OECD Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme", *Alanya Akademik Bakış*, 8, (2024, 3), s. 918.

68 Tuncer, Tuğba, Aykut Sezgin, ve Murat Dulupçu. "Sürdürülebilir Kalkınma: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı Hedefinde Türkiye'deki Gelişmeler", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, (2021, 1), ss. 27-46.

Şekil 7: Japonya'dan Türkiye'ye ticaret yoğunluğu

Kaynak: Comtrade⁶⁹ verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 7'ye göre, Japonya'nın Türkiye'ye olan ihracatında ticaret yoğunluğu daha yüksek olmakla birlikte, ticaret yoğunluğu değerlerinin hem ihracat hem de ithalatta düşük olduğu tespit edilmiştir. İhracat yoğunluğu değerlerinde oldukça dalgalı bir seyir görülürken, hem ihracat hem de ithalat yoğunluğu değerlerinde ise genel olarak artış eğilimi göze çarpmıştır. Bu durum, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin yeterince gelişmediğini, ancak arttığını göstermektedir. Bu şekilde zamanla artan ticari ilişkiler, ekonomik ve siyasi ilişkileri de geliştirme potansiyeli sağlamaktadır.

Japonya'nın Türkiye'ye ihracatındaki ticaret yoğunluğunu daha net görebilmek için Tablo 5'te sektörel ticaret yoğunluğuna yer verilmiştir.

Tablo 5: Japonya'nın Türkiye'ye ihracatında sektörel açıdan ticaret yoğunluğu değerleri

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007	0.04	0.00	1.15	0.04	0.09	0.68	0.73	1.22	0.78	0.17
2008	0.12	0.00	0.99	0.47	0.16	0.66	0.78	1.21	0.83	0.19
2009	0.87	0.00	1.83	0.01	0.45	1.15	0.85	1.12	0.91	0.24
2010	0.80	0.00	1.59	0.01	0.01	0.68	0.69	1.26	0.69	0.19
2011	0.15	0.00	0.98	0.01	0.08	0.60	1.20	1.21	0.59	0.18
2012	0.01	0.01	1.23	0.01	0.09	0.68	1.63	1.05	0.70	0.22

69 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2013	0.02	0.00	1.19	0.01	0.06	0.60	1.23	1.17	0.76	0.27
2014	0.08	0.00	1.93	0.01	0.50	0.71	1.19	1.15	0.72	0.24
2015	0.16	0.00	1.92	0.01	0.55	0.69	1.43	1.12	0.66	0.20
2016	0.06	0.00	1.02	0.02	0.08	0.54	1.24	1.21	0.58	0.31
2017	0.02	0.00	1.11	0.02	0.14	0.53	0.84	1.30	0.62	0.28
2018	0.05	0.00	1.08	0.02	0.03	0.42	0.99	1.30	0.59	0.23
2019	0.03	0.01	1.26	0.03	0.16	0.57	1.31	1.19	0.79	0.29
2020	0.03	0.02	0.85	0.04	0.32	0.49	1.42	1.22	0.73	0.22
2021	0.04	0.02	0.98	0.03	0.05	0.54	1.69	1.14	0.65	0.32
2022	0.04	0.10	0.87	0.01	0.10	0.59	1.69	1.18	0.62	0.33
2023	0.04	0.04	0.68	0.19	0.01	0.49	1.73	1.16	0.61	0.41

Kaynak: Comtrade⁷⁰ verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 5'e göre, Japonya'nın Türkiye'ye ihracatında 7 kodlu "makine ve ulaştırma araçları" sektöründe bütün yıllarda ticaret yoğunluğu yüksek olmuştur. 2 kodlu "akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde" sektöründe belli yıllarda ve 6 kodlu "başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar" sektöründe son yıllarda yüksek ticaret yoğunluğu ile karşılaşılmıştır. 8 kodlu "çeşitli mamul eşya" sektörü 1 değerine yaklaşıp da son yıllarda dünya geri kalanı ile olan ticaret ortalamasının oldukça altında kalmıştır.

Japon ekonomisinin temel taşı olan makine ve ulaştırma araçları sektörü⁷¹, Türkiye'de de hızlı büyüyen bir sektördür. Türkiye'nin bu sektörde daha fazla ilerleme kaydetmesi için Japonya'nın ileri teknoloji ve yüksek katma değerli sanayi ürünlerinde sahip olduğu güçlü üretim kapasitesinden daha fazla yararlanmasını gerekli kılmaktadır.

Tablo 6: Japonya'nın Türkiye'den ithalatında sektörel açıdan ticaret yoğunluğu değerleri

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007	5.30	2.07	1.81	0.00	14.36	0.17	1.55	0.27	1.45	0.55
2008	5.26	3.68	1.14	0.09	17.98	0.23	1.33	0.50	1.84	0.42
2009	4.61	2.34	0.81	0.02	11.62	0.13	1.20	0.63	1.56	1.33

70 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

71 Statista. "Share of the shipment value of the chemical industry in Japan in 2022, by product", 2025, <https://www.statista.com/statistics/1176296/japan-share-chemical-industry-shipment-value-by-product/>, Erişim: 17.05.2025

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2010	2.91	3.58	0.95	0.00	16.10	0.46	1.68	0.73	2.20	0.98
2011	3.06	11.58	1.00	0.00	9.89	0.50	1.54	0.56	2.09	1.06
2012	3.67	5.72	0.84	0.00	9.76	0.44	1.56	0.64	2.32	2.46
2013	3.43	1.72	0.65	0.08	14.89	0.38	1.61	0.99	2.17	0.87
2014	3.33	15.75	0.79	0.00	12.96	0.44	1.39	0.68	1.99	0.88
2015	3.01	13.14	0.92	0.00	6.87	0.38	1.13	0.53	1.48	2.33
2016	3.12	5.58	0.92	0.00	4.87	0.46	1.14	0.67	1.66	0.47
2017	3.12	3.37	1.39	0.00	4.61	0.46	1.15	0.76	1.67	0.68
2018	3.29	2.42	1.39	0.00	10.23	0.47	1.36	0.78	1.68	0.62
2019	3.66	1.25	1.39	0.00	7.58	0.58	1.37	0.63	1.58	0.91
2020	4.00	1.49	0.94	0.00	6.42	0.51	1.10	0.56	1.58	0.43
2021	4.21	1.49	0.77	0.00	9.38	0.52	1.21	0.65	1.76	0.39
2022	5.14	5.46	0.65	0.00	9.61	0.56	1.59	0.64	1.48	0.23
2023	4.38	5.26	0.56	0.17	13.52	0.55	1.23	0.61	1.67	0.33

Kaynak: Comtrade⁷² verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 6'ya göre, Japonya'nın Türkiye'den ithalatında sektörel bakımdan en yüksek ticaret yoğunluğunun 4 kodlu "hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar" sektöründe olmuştur. 0 kodlu "canlı hayvanlar ve gıda maddeleri", 1 kodlu "içkiler ve tütün", 6 kodlu "Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar" ve 8 kodlu "çeşitli mamul eşya" sektörlerinde ithalat yoğunluğu bütün dönemde yüksek olmuştur. 2 kodlu "akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde" ve 9 kodlu "SIT-C'da sınıflandırılmamış eşyalar" sektöründe belli yıllarda yüksek ticaret yoğunluğu ile karşılaşmıştır. Bu eğilimler, Türkiye'nin Japonya'nın ihtiyaç duyduğu başta işlenmiş hayvansal ve tarımsal ürün olmak üzere birçok ürün ve hammadde de önemli bir tedarikçi potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 7: Türkiye'nin sektörel açıdan karşılaştırmalı üstünlük değerleri

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007	1.43	0.92	0.69	0.48	1.00	0.36	1.91	0.82	1.66	0.44
2008	1.27	0.85	0.63	0.42	1.24	0.40	2.22	0.82	1.44	0.79
2009	1.43	1.01	0.64	0.33	1.03	0.40	2.19	0.80	1.42	1.08
2010	1.60	1.00	0.72	0.29	0.59	0.48	2.22	0.79	1.52	0.71
2011	1.57	0.88	0.65	0.30	1.08	0.49	2.28	0.84	1.53	0.58

72 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2012	1.44	0.92	0.67	0.30	1.22	0.50	2.17	0.74	1.41	1.83
2013	1.57	1.08	0.81	0.38	1.61	0.56	2.13	0.84	1.55	0.52
2014	1.61	1.31	0.78	0.29	1.29	0.56	2.05	0.83	1.59	0.62
2015	1.62	1.03	0.76	0.31	1.21	0.56	1.88	0.77	1.45	1.07
2016	1.51	1.00	0.77	0.24	1.22	0.51	1.88	0.79	1.47	1.09
2017	1.47	0.92	0.78	0.29	1.09	0.50	1.92	0.84	1.44	0.84
2018	1.48	0.92	0.77	0.29	1.15	0.54	2.10	0.87	1.49	0.43
2019	1.44	0.81	0.70	0.42	1.11	0.56	2.07	0.85	1.47	0.42
2020	1.46	0.85	0.68	0.34	1.37	0.60	2.09	0.79	1.45	0.47
2021	1.46	0.69	0.66	0.34	1.33	0.59	2.22	0.77	1.51	0.53
2022	1.50	0.73	0.72	0.48	1.93	0.66	2.16	0.75	1.50	0.41
2023	1.52	0.69	0.68	0.57	1.87	0.64	1.95	0.81	1.51	0.52
Ort.	1.49	0.92	0.71	0.36	1.25	0.52	2.08	0.81	1.49	0.73

Kaynak: Comtrade⁷³ verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 7’de, 0 kodlu “canlı hayvanlar ve gıda maddeleri”, 4 kodlu “hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar”, 6 kodlu “başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar” ve 8 kodlu “çeşitli mamul eşya” Türkiye’nin uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlüğünün yüksek olduğu sektörler olarak öne çıkmıştır. 1 kodlu “içkiler ve tütün” ve 9 kodlu “SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar” sektörlerinde belirli yıllarda rekabet avantajının olduğu tespit edilmiştir. Bu şekilde Türkiye’nin tarıma dayalı üretim kapasitesi, işlenmiş gıda ürünleri ihracatı, esnek üretim yapısı ve emek yoğun sektörlerdeki yetkinliği öne çıkmıştır.

Tablo 8: Japonya’nın sektörel açıdan karşılaştırmalı üstünlük değerleri

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007	0.08	0.08	0.37	0.13	0.04	0.80	0.80	1.63	0.66	1.26
2008	0.08	0.09	0.38	0.18	0.04	0.82	0.90	1.72	0.65	1.15
2009	0.09	0.11	0.45	0.16	0.05	0.89	1.01	1.65	0.64	1.26
2010	0.09	0.11	0.34	0.13	0.03	0.92	0.99	1.67	0.67	1.32
2011	0.08	0.11	0.34	0.12	0.03	0.95	1.02	1.77	0.74	1.30
2012	0.08	0.12	0.41	0.10	0.03	0.94	1.06	1.81	0.72	0.97
2013	0.09	0.11	0.44	0.14	0.04	1.02	1.08	1.78	0.70	0.91
2014	0.09	0.11	0.44	0.15	0.05	0.99	1.04	1.72	0.69	1.10

73 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2015	0.11	0.13	0.43	0.17	0.04	0.92	0.97	1.61	0.63	1.21
2016	0.11	0.14	0.39	0.16	0.05	0.88	0.91	1.61	0.63	1.20
2017	0.11	0.14	0.38	0.17	0.05	0.91	0.91	1.59	0.67	1.26
2018	0.12	0.16	0.38	0.17	0.07	0.94	0.92	1.62	0.68	1.14
2019	0.13	0.17	0.36	0.19	0.07	0.97	0.92	1.60	0.65	1.28
2020	0.14	0.20	0.37	0.15	0.06	0.99	0.91	1.53	0.68	1.34
2021	0.15	0.26	0.38	0.12	0.06	1.01	0.94	1.57	0.70	1.59
2022	0.15	0.27	0.40	0.19	0.07	0.96	0.99	1.58	0.68	1.89
2023	0.14	0.25	0.40	0.16	0.08	0.89	1.01	1.57	0.67	1.51
Ort.	0.11	0.15	0.39	0.15	0.05	0.93	0.96	1.65	0.67	1.28

Kaynak: Comtrade⁷⁴ verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 8'e göre, Japonya'nın uluslararası ticaretinde 7 kodlu "makine ve ulaştırma araçları" ve 9 kodlu "SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar" rekabet avantajının en yüksek olduğu sektörleri oluştururken, 5 kodlu "başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri" ile 6 kodlu "başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar" sektörlerinde bazı yıllarda rekabet avantajının olduğu görülmüştür. Bu çerçevede, makine-teçhizat, ulaşım sistemleri ve ileri işlenmiş ürünler için yatırım işbirlikleri ve teknoloji transferine dayalı ortak girişimler, iki ülke arasında ekonomik ve siyasi etkileşimin artmasını sağlayabilir.

Türkiye'nin Japonya ile olan ikili ticaretinde rekabet üstünlüğünün olduğu sektör ile karşılaşılmadığından tablo olarak gösterilmemiştir. Bu nedenle sadece Japonya'nın Türkiye'ye olan ihracatındaki ikili karşılaştırmalı üstünlük değerlerine Tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9: Japonya'nın Türkiye'ye olan ihracatında sektörel açıdan ikili karşılaştırmalı üstünlük değerleri

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007	0.00	0.00	0.59	0.01	0.00	14.06	0.02	0.06	0.00	0.04
2008	0.00	0.00	0.63	0.01	0.00	11.64	0.03	0.05	0.00	0.04
2009	0.00	0.00	0.40	0.01	0.00	8.58	0.02	0.04	0.00	0.03
2010	0.00	0.00	0.44	0.01	0.00	9.79	0.02	0.05	0.00	0.03
2011	0.00	0.00	0.46	0.01	0.00	9.79	0.02	0.05	0.00	0.04
2012	0.00	0.00	0.47	0.01	0.00	9.02	0.02	0.05	0.00	0.03

74 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2013	0.00	0.00	0.47	0.01	0.00	8.97	0.02	0.05	0.00	0.03
2014	0.00	0.00	0.46	0.01	0.00	7.76	0.02	0.05	0.00	0.03
2015	0.00	0.00	0.31	0.01	0.00	8.01	0.02	0.06	0.00	0.03
2016	0.00	0.00	0.24	0.01	0.00	6.68	0.02	0.06	0.00	0.02
2017	0.00	0.00	0.29	0.01	0.00	6.80	0.02	0.06	0.00	0.03
2018	0.00	0.00	0.25	0.01	0.00	5.45	0.02	0.05	0.00	0.03
2019	0.00	0.00	0.20	0.01	0.00	5.30	0.02	0.04	0.00	0.03
2020	0.00	0.00	0.19	0.01	0.00	4.98	0.01	0.05	0.00	0.04
2021	0.00	0.00	0.21	0.01	0.00	5.75	0.02	0.04	0.00	0.04
2022	0.00	0.00	0.22	0.02	0.00	4.57	0.02	0.04	0.00	0.09
2023	0.00	0.00	0.17	0.01	0.00	3.71	0.02	0.07	0.00	0.06
Ort.	0.00	0.00	0.35	0.01	0.00	7.70	0.02	0.05	0.00	0.04

Kaynak: Comtrade⁷⁵ verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 9’da, Japonya’nın Türkiye’ye olan ihracatındaki ikili rekabet avantajının sadece 5 kodlu “başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri” sektöründe olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, ikili ticarette açıkça Japonya açıkça Türkiye’ye göre rekabet avantajına sahiptir. Japonya’nın rekabet avantajı yıllar içinde azalsa da hala yüksek düzeyde olmuştur. Böylelikle Türkiye’nin kimya sektöründe Japonya’dan daha fazla ithalat yapması ve Japonya ile yatırım işbirliklerine girişmesi, iki taraf açısından önemli faydalar sağlayacaktır.

Türkiye’nin kimya sektöründe teknolojik dönüşüm ve katma değerli üretim hedefleri bulunmaktadır. Ancak Türkiye’nin kimya sektöründe üretim ve yatırım yetersizliği⁷⁶ karşısında Japonya bu alanda dünyada önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır.⁷⁷ Bu doğrultuda kimya sektöründe Türkiye’nin Japonya ile işbirliği geliştirmesi stratejik bir önem taşımaktadır. Bu işbirliği bir taraftan Türkiye’nin sektördeki dışa bağımlılığını azaltarak üretim kapasitesini güçlendirebileceği gibi Japonya için de Avrupa pazarlarına erişimi kolaylaştıracak ve tedarik zinciri güvenliğini artıracaktır. Bu açıdan, kimya sektöründeki karşılıklı işbirliği ile yalnızca ekonomik değil, diplomatik ve stratejik açıdan iki ülke arasındaki ilişkiler için önem arz etmektedir.

75 Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025

76 İKMB. "Kimya Sektörü Sürdürülebilirlik Eylem Planı Raporu", 2023, <https://tim.org.tr/files/downloads/TİM%20Sürdürülebilirlik%20Bülteni%20ve%20Planları/Kimya%20Sektörü%20Sürdürülebilirlik%20Eylem%20Planı.pdf>, Erişim: 16.5.2025

77 Statista. "Share of the shipment value of the chemical industry in Japan in 2022, by product", 2025, <https://www.statista.com/statistics/1176296/japan-share-chemical-industry-shipment-value-by-product/>, Erişim: 17.05.2025

Yapılan analizlere göre Türkiye ham madde ve emek yoğun sektörlerde öne çıkarken, Japonya'nın sermaye yoğun sektörlerde daha önde olduğu görülmüştür. Bu bakımdan karşılaştırmalı üstünlük ve ticaret tamamlayıcılığı temelinde, Japonya'nın ham madde ve emek yoğun ürünlere olan ihtiyacı, Türkiye'nin diplomatik müzakerelerde elini güçlendirmektedir. Buna karşın, Türkiye'nin de sermaye yoğun sektörlerdeki ihtiyacı Japonya ile bu alandaki işbirliği fırsatlarına daha fazla odaklanmasını gerektirmektedir.

Sonuç

Türkiye ile Japonya arasındaki diplomatik ilişkiler 100 yıllık bir geçmişe sahiptir. İki ülke arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler bu süreçte gelişim göstermiştir. Bununla birlikte, her iki ülke de ekonomik, stratejik, politik ve ticari anlamda dünyanın önemli ülkeleri arasında yer almaktadır. Ancak ikili ticaret potansiyeli yüksek olmasına rağmen, özellikle günümüze kadar olan süreçte iki ülke arasında EİA olmaması nedeniyle ticari ilişkilerin henüz yeterli seviyede olmadığı anlaşılmaktadır. İkili ticaret potansiyelinden daha fazla yararlanılabilmesi için taraflar arasında EİA görüşmeleri yapılmaktadır. 2014 yılından günümüze kadar olan süreçte iki ülke arasında yürütülen EİA için birçok turda görüşme gerçekleşse de, henüz iki taraf arasında EİA imzalanamamıştır. Her ne kadar Türkiye ile Japonya arasındaki yapılan görüşmeler herhangi bir STA'ya göre daha kapsamlı olsa da sürecin uzadığı görülmektedir. İki taraf arasındaki STA'nın gerçekleşmediği durumu ele alan bir simülasyon analizinde⁷⁸ Türkiye'nin Japonya'ya olan ihracatı %2.82, Türkiye'nin Japonya'dan olan ithalatı %13.05 azalacağı öngörülmüştür. Dolayısıyla iki taraf arasındaki EİA'nın hayata geçmesi iki ülke ilişkileri açısından son derece önem arz etmektedir. Özellikle gerçekleştirilmesi muhtemel EİA ile Türkiye, Japonya ile olan ticari ilişkileri üzerinden Asya-Pasifik pazarlarında daha etkin olabileceği gibi Japonya da Türkiye üzerinden Avrupa ve Orta Doğu'daki etkinliğini arttırabilir.

Öncelikle bu çalışmada Çelen ve Demirel'in⁷⁹ 2011-2015 yılları için yaptığı araştırmanın aksine Türkiye ile Japonya arasındaki ticaret tamamlayıcılığının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun ötesinde, iki ülke arasındaki ticaret tamamlayıcılığının yükselme eğiliminde olduğu görülmüştür. Türkiye'nin Japon-

78 Felbermayr, Gabriel, Rahel Aichele and Erdal Yalcin, 2016, "Turkey's EU Integration at a Crossroads, GED Study Gütersloh: Bertelsmann Stiftung", https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSI/Publikationen/GrauePublikationen/NW_Turkey_s_EU_integration.pdf, Erişim: 14.5.2025

79 Çelen, Aydın, and Ayşe Demirel. "Tamamlayıcılık İndeksi Çalışması: Türkiye Örneği", *International Journal of Economic & Administrative Studies*, (2018, 20), ss. 101-118.

ya'ya olan ihracatındaki ticaret tamamlayıcılığı, Japonya'nın Türkiye'ye olan ihracatındaki ticaret tamamlayıcılığına göre daha yüksek olmuştur. Bu açılarından ele alındığında, iki ülke arasındaki ticaret potansiyelinin yüksek olması stratejik olarak iki ülkenin ekonomik hedeflerini desteklediği gibi iki ülke arasında yapılacak EİA'nın her iki tarafa da önemli faydalar sağlayabileceği anlaşılmaktadır. Bu açıdan ortaya çıkan sonuçlar, Türkiye'nin "Uzak Ülkeler Stratejisi" ile de uyumluluk göstermektedir.

Her ne kadar Türkiye ile Japonya arasındaki ikili ticaret tamamlayıcılığı yüksek olsa da iki ülke arasındaki ticaret yoğunluğu değerleri oldukça düşük kalmıştır. Düşük ticaret yoğunluğunun ortaya çıkması, iki ülke arasındaki ilişkilerin ekonomik boyutundan daha çok politik ve kültürel boyutlarının ön plana çıktığını işaret etmektedir. Bu sonuç, Cankara ve Cankara'nın⁸⁰ yaptığı çalışma ile tutarlılık göstermekle birlikte Türkiye'nin Japonya ile olan ilişkilerinde daha fazla ekonomik işbirliğine ve doğrudan yatırım fırsatlarına ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Sektörel açıdan bakıldığında, Türkiye'nin Japonya'ya olan ihracatındaki ticaret yoğunluğunda hayvansal ve bitkisel yağlar, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde, içkiler ve tütün öne çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin Japonya'ya ihracatındaki ticaret yoğunluğu ağırlıklı olarak hammadde yoğun ürünlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin Japonya'dan ithalatında makine ve ulaştırma araçları, çeşitli mamul eşya ve (son yıllarda) işlenmiş malların oluşturduğu sermaye ve emek yoğun sektörlerde yüksek ticaret yoğunluğu değerleri ile karşılaşmıştır. Japonya'nın Türkiye'ye olan ihracatında ticaret yoğunluğunda öne çıkan sektörler olarak; makine ve ulaştırma araçları ile işlenmiş mallardan oluşmaktadır. Japonya'nın Türkiye'den ithalatında hayvansal ve bitkisel yağlar, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, içkiler ve tütün, işlenmiş mallar ve çeşitli mamul eşya sektörlerinde yüksek ticaret yoğunluğu görülmektedir.

Türkiye uluslararası ticarete hayvansal ve bitkisel yağlar, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, işlenmiş mallar ve çeşitli mamul eşya sektörlerinde karşılaştırmalı avantaja sahiptir. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü daha çok hammadde ve emek yoğun sektörlerden oluşmaktadır. Japonya'nın uluslararası ticaretinde ise makine ve ulaştırma araçları ve SITC'da sınıflandırılmamış

80 Cankara, Pınar Özden, ve Yavuz Cankara. "Tarihsel süreçten 2000'li yıllara Türkiye'nin Japonya ile olan siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkileri", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, (2021, 2), ss. 504-520.

eşya sektörlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmüştür. Bu bakımdan Japonya'nın karşılaştırmalı üstünlüğünde sermaye yoğun sektörler öne çıkmaktadır.

Türkiye'nin Japonya ile olan ikili ticaretinde rekabet üstünlüğünün olduğu sektöre ulaşılmamıştır. Buna karşın, Japonya'nın Türkiye'ye olan ihracatında sermaye yoğun bir sektör olan kimya sektöründe ikili rekabet üstünlüğü bulunmaktadır. Bu durumda Japonya kimya ürünlerini Türkiye'ye daha fazla ihraç edebileceği gibi Türkiye ile teknoloji transfer ve yatırım işbirlikleri için atılacak adımların Türkiye'nin bu alandaki sanayi gelişimine katkı sağlayacaktır.

Bütün bunlar dikkate alındığında, Türkiye'nin Japonya'ya karşı ikili rekabet avantajı olmasa da uluslararası rekabet üstünlüğü hayvansal ve bitkisel yağlar, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, işlenmiş mallar ve çeşitli mamul eşya sektörlerinde yüksek olduğu gibi Japonya'nın Türkiye'den ithalatında ticaret yoğunluğunun yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu sektörlerde Türkiye'nin Japonya'ya daha fazla ihracat yapması gerekmektedir. Diğer taraftan Japonya ikili karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunduğu kimya sektörü başta olmak üzere, karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu makine ve ulaştırma araçları ile SITC'da sınıflandırılmamış eşya sektörlerinde Türkiye'ye daha fazla ihracat yapması gerekmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye karşılaştırmalı üstünlüğünün yüksek olduğu hammadde ve emek yoğun sektörlerde Japonya'ya daha fazla ihracat yapması gerekirken, Japonya'nın da karşılaştırmalı üstünlüğünün yüksek olduğu sermaye yoğun ürünleri Türkiye'ye ihraç etmesi gerekmektedir. Bu açıdan iki ülke arasındaki EİA görüşmelerinde bu konular daha detaylı bir şekilde ele alındığında ülkeler karşılıklı politik, ekonomik ve stratejik çerçevede daha güçlü işbirliklerinin zeminini hazırlayabilir. Özellikle ikili anlaşma çerçevesinde hayvansal ve bitkisel yağlar, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, işlenmiş mallar ve çeşitli mamul eşya sektörlerinde vergilerin azaltılması veya ortadan kaldırılması Türkiye'nin Japonya'ya olan ticaretini güçlendirecektir. Buna paralel olarak, kimya sanayi, makine ve ulaştırma araçları ile SITC'da sınıflandırılmamış eşya sektörlerinde ticareti kolaylaştıracak adımların atılması Japonya'nın Türkiye'ye olan ihracatını destekleyecektir. Bu şekilde her iki ülke için daha fazla avantaj sağlayan sektörler için atılacak adımlar Türkiye ile Japonya arasında sadece ticari ilişkileri değil, aynı zamanda politik, diplomatik ve stratejik ilişkilerinin artmasını sağlayacaktır. Ayrıca iki ülke arasındaki EİA'nın tamamlanması, Japonya'nın Türkiye'ye daha fazla yatırım yapmasının önünü açabileceği gibi Japonya'nın da başta AB olmak üzere

birçok pazardan daha fazla kazanç elde etmesine katkıda bulunacaktır. Özetle, iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesi, ikili ilişkilere katkı sağlayabileceği gibi iki ülkenin dünyadaki politik, ekonomik, diplomatik ve stratejik konumlarını da güçlendirecektir.

Bu çalışmada Türkiye ile Japonya arasındaki ikili ticari ilişkiler hem genel dış ticaret verileri hem de sektörel dış verileri üzerinden analiz edilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda iki ülke arasındaki ticaretin daha detaylı ürün grupları ile analiz edilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu çalışma sadece ikili ticaret analizine odaklanmıştır. İlerleyen çalışmalarda bu iki ülkenin de yer alacağı çok taraflı ticaret analizleri yapılabilir. Ayrıca çalışmanın sınırlılıklarından biri olarak başta Japonya'nın Türkiye'de yaptığı yatırımlar olmak üzere iki ülkenin yatırımlarını da içeren bir çalışma iki ülkenin çok yönlü ilişkilerini ele alması bakımından literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye ile Japonya arasındaki ikili ticarete yönelik çalışma sayısı oldukça sınırlı kalmış, ampirik çalışmaların eksikliği göze çarpmıştır. Bu doğrultuda iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin analizine yönelik daha fazla sayıda ampirik çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akkemik, K. Ali. "Is Turkey turning its face away from Japan to China and Korea? Evidence from trade relations", *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 21, (2016, 1), pp. 45-62.
- Akkemik, K. Ali. "Structural Shift in Türkiye-East Asia Economic Relations", *Insight Turkey*, 26, (2024, 1), pp. 169-186.
- Aydemir, Muhammed Fatih. "Bilateral Trade between Türkiye and the EU: An Analysis on Trade Indicators", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, (2025, 1), pp. 44-64.
- Balassa, Bela. "Trade liberalisation and "revealed" comparative advantage 1", *The Manchester School*, 33, (1965, 2), pp. 99-123.
- Balassa, Bela, and Marcus Noland. "'Revealed'" Comparative Advantage in Japan and the United States", *Journal of International Economic Integration*, (1989), pp. 8-22.
- Bashimov, Güçgeldi. "Rusya ile Pakistan arasındaki İkili Ticaret (2003-2021 Dönemi)", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, (2023, 2), ss. 195-204.
- Cankara, Pınar Özden, ve Yavuz Cankara. "Tarihsel süreçten 2000'li yıllara Türkiye'nin Japonya ile olan siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkileri", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, (2021, 2), ss. 504-520.
- Chabi, Patrick, and Fatih Saygili. "The Assessment of South-South Trade Potentialities: The Case of Turkey and ECOWAS Countries", *African Journal of Economic Review*, 8, (2020, 2), pp. 190-218.
- Comtrade. "Trade Data", 2025, <https://comtradeplus.un.org/>, Erişim: 03.1.2025
- Çelen, Aydın, and Ayşe Demirel. "Tamamlayıcılık İndeksi Çalışması: Türkiye Örneği", *International Journal of Economic & Administrative Studies*, (2018, 20), ss. 101-118.
- DEİK. "Türk ve Japon iş dünyasına iş birliği çağrısı", 2023, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turk-ve-japon-is-dunyasina-is-birligi-cagrisi>, Erişim: 12.9.2024
- Dışişleri Bakanlığı. Türkiye - Japonya siyasi ilişkileri, 2022, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-japonya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim: 15.9.2024
- Durmaz, Gökberk. "Japonya ve Türkiye: "Stratejik Ortaklık" Ötesi Bir Potansiyel?", *SDE Akademi*, 1, (2021, 1), ss. 38-55.
- Felbermayr, Gabriel, Rahel Aichele and Erdal Yalcin, 2016, "Turkey's EU Integration at a Crossroads, GED Study Gütersloh: Bertelsmann Stiftung", https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSSt/Publikationen/GrauePublikationen/NW_Turkey_s_EU_integration.pdf, Erişim: 14.5.2025
- Grançay, Martin, and Tomáš Dudáš. "Bilateral trade flows and comparative advantage: does the size matter?", *Society and Economy*, 41, (2019, 4), pp. 397-413.
- Hobikoğlu, Elif Haykır. "Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri Ve Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2007, 1), ss. 65-82.
- Ibrahim, Kabiru Hannafi, and Abdullahi Shafii Sayuti. "Nigeria's Trade complementarity and similarity with West African sub-region", *Benue Journal of Social Sciences*, 5, (2017, 1), pp. 122-138.
- Ibrahim, Kabiru Hannafi, and Paul Terhemba Iorember. "Sectoral and products wise comparative advantage in Nigeria-China bilateral trade relations", *Dutse Journal of Economics and Development Studies (DUJEDS)*, 6, (2018, 1).
- IMF. "World Economic Outlook, A Rocky Recovery", 11.4.2023, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/04/11/world-economic-outlook-april-2023>, Erişim: 6.7.2024
- Ivanova, Inessa, and Olga Ledovskaya. "Turkey and Japan: partnership is gaining strength", *Восточная аналитика*, 2 (2016, 2), pp. 89-99.

- İKMİB. “Kimya Sektörü Sürdürülebilirlik Eylem Planı Raporu”, 2023, <https://tim.org.tr/files/downloads/TİM%20Sürdürülebilirlik%20Bülteni%20ve%20Planları/Kimya%20Sektörü%20Sürdürülebilirlik%20Eylem%20Planı.pdf>, Erişim: 17.5.2025
- İnan, Şükrü. “Türkiye’nin komşu ve çevre ülkelerle ticareti geliştirme stratejisi: Karşılaştırmalı bir analiz”, *Avrasya Etüdləri*, (2022, 61), ss. 159-200.
- Japonya Büyükelçiliği. “Japonya ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin tesisinin 100. Yıldönümü”, 1.4.2024, https://www.tr.emb-japan.go.jp/itpr_tr/JaponyaTürkiye100.html, Erişim: 9.11.2024
- Kojima, Kiyoshi. “The pattern of international trade among advanced countries”, *Hitotsubashi Journal of Economics*, 5, (1964, 1), pp. 16-36.
- Li, Shuming. “Analysis of the Competitiveness and Complementarity between China Japan and other RCEP Member Countries”, *Proceedings of the 2nd International Conference on Public Management, Digital Economy and Internet Technology*, 2023.
- Maryam, Javeria, Umer Jeelanie Banday, and Ashok Mittal. “Trade intensity and revealed comparative advantage: an analysis of Intra-BRICS trade”, *International Journal of Emerging Markets*, 13, (2018, 5), pp. 1182-1195.
- Michael, Michael. *Trade preferential agreements in Latin America: an ex-ante assessment*. No. 1583. World Bank Publications, 1996.
- Morrison, Scott. “Japan and Turkey: the contours and current status of an economic partnership/free trade agreement”, *Insight Turkey*, 16, (2014, 2), pp. 183-195.
- Murat, Dilek, ve Simla Güzel. “Rekabetçilik ve İnovasyon Performansı Değerlendirmesi: OECD Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme”, *Alanya Akademik Bakış*, 8, (2024, 3), ss. 909-922.
- Mustafa, Ghulam, and Aroon Sharma. “An Analysis of India’s Revealed Comparative Advantage in Merchandise Trade with Australia”, *Global Economics Science*, 4, (2023, 1), pp. 32-48.
- Nam, Sang-Yirl. “Complementarity in Northeast Asian Trade”, *East Asian Economic Review*, 4, (2000, 1), pp. 99-134.
- Phan, Thanh Hoan, and Ji Young Jeong. “An analysis of Korea-Vietnam bilateral trade relation”, *Munich Personal RePEc Archive*, (2012), MPRA Paper No. 48312.
- Raj, Sundar, and D. Ambrose. “A brief analysis of India-Japan bilateral trade: A trade intensity approach” *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 2, (2014, 2), pp. 36-38.
- Santoso, Rokhedi Priyo. “Indonesia Manufactures: Would It be Trade Competition or Complement to China, Japan and Korea under ASEAN Plus Three?”, *Economic Journal of Emerging Markets*, 13, (2009, 2).
- Statista. “Share of the shipment value of the chemical industry in Japan in 2022, by product”, 2025, <https://www.statista.com/statistics/1176296/japan-share-chemical-industry-shipment-value-by-product/>, Erişim: 17.05.2025
- Şimşek, Nevzat, Cengizhan Canaltay, and Hayal Ayça Şimşek. “Trade Relations Between Turkey and Kazakhstan on the 25th Anniversary of Kazakhstan’s Independence”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, 22, (2017a, 1), pp. 7-28.
- Şimşek, Nevzat, Hayal Ayça Şimşek, and Zhengizkhan Zhanaltay. “Analysis of bilateral trade relations between Turkey and Russia Federation”, *Bilgi*, 83, (2017b, 83), pp. 1-26.
- Tepealtı, Fahrettin. “Türkiye-Japonya ilişkileri: Yüz yıllık Bir değerlendirme”, *International Journal of Geography and Geography Education*, 53, (2024), ss. 136-156.
- Ticaret Bakanlığı. “Müzakere süreci devam eden STA’lar”, 13.03.2024. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/muzakere-sureci-devam-eden-stalar>, Erişim: 07.08.2024

- Ticaret Bakanlığı. “Serbest Ticaret Anlaşmalarına İlişkin Genel Bilgi”, 28.12.2024. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/genel>, Erişim: 15.05.2025
- Ticaret Bakanlığı. “Uzak Ülkeler Stratejisi”, 6.2.2025, <https://ticaret.gov.tr/ihracat/uzak-ulke-ler-stratejisi>, Erişim: 17.5.2025
- Titus, Abodunde Temitope. “Trade Competition and Complementarity Between USA and One of Its Major Trading Partners in Africa (Nigeria): An Empirical Analysis Using Prominent International Trade Measures”, *Journal of International Cooperation and Development*, 6, (2023, 3), pp. 68-82.
- Topuz, Hüseyin, ve Artuğ Coşkun. “Ricardo’nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir Analizi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, (2018, 25), ss. 672-685.
- Tuncer, Tuğba, Aykut Sezgin, ve Murat Dulupçu. “Sürdürülebilir Kalkınma: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı Hedefinde Türkiye’deki Gelişmeler”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, (2021, 1), ss. 27-46.
- Türkislamoğlu, Elif. “Türkiye ve Japonya’nın modernleşme süreçleri: Benzerlikler-farklılıklar”, *Neuşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 14, (2024, Türkiye-Japonya İlişkileri 100. Yıl Özel Sayısı), ss. 180-190.
- TÜİK. “Ülkelere Göre Dış Ticaret”, 2025, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>, Erişim: 19.1.2025.
- Uluslan, Şayan. “Arşiv Belgelerine Göre Atatürk Dönemi Türk-Japon İlişkileri (1923-1938)”, *Capadocia Journal of History and Social Sciences*, 1, (2024, 9), ss. 535-556.
- Utkulu, Utku, and Hayriye İmer. “Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün Avrupa Birliği tekstil ve konfeksiyon sektörü karşısındaki rekabet gücünün alt sektörler düzeyinde ölçülmesi”, *Rekabet Dergisi*, (2009, 36), ss. 3-43.
- Vahalık, Bohdan. “Regional bilateral trade analysis of the European Union, China and ASEAN”, *Procedia Economics and Finance*, (2014, 12), pp. 709-717.
- Wang, Pei-Zhi, Ling-Xi Chu, and Yu-Xin Zhao. “Trade Complementarity and Competitive Analysis between China and Countries under “the Belt and Road” Initiative”, *4th Annual International Conference on Management, Economics and Social Development (ICMESD 2018)*, pp. 355-365.
- Watson, Matthew. “Historicising Ricardo’s comparative advantage theory, challenging the normative foundations of liberal International Political Economy”, *New Political Economy*, 22, (2017, 3), pp. 257-272.
- World Bank. “Trade Indicators”, 2010, https://wits.worldbank.org/wits/wits/witshelp/Content/Utilities/e1.trade_indicators.htm, Erişim: 04.9.2024
- Yao, Shuqi. “Trade Relations Between China and The Czech Republic: An Analysis of Complementarity and Competition”, *2021 International Conference on Transformations and Innovations in Business and Education (ICTIBE 2021)*, pp. 135-141.
- Yüksel, Cüneyt, and Deniz Baran. “A New Milestone for Turkey’s Enhancing International Economic Partnerships: The Turkey-Japan New Generation Free Trade Agreement”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 38, (2018, 2), pp. 547-576.
- Zhang, Jianhong, Arjen van Witteloostuijn, and J. Paul Elhorst. “China’s politics and bilateral trade linkages”, *Asian Journal of Political Science*, 19, (2011, 1), pp. 25-47.